

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9 Issue: 46

Ekim 2016 October 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İSTANBUL'DA YAŞAYAN BOŞANMIŞ KADIN VE ERKEKLERİN BOŞANMA DENEYİMLERİ THE DIVORCE EXPERIENCES OF WOMEN AND MEN IN ISTANBUL

Tebrike KAYA*

Öz

Bu araştırmada, İstanbul'da yaşayan boşanmış kadın ve erkeklerin boşanma deneyimleri ekonomi ve toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmektedir. Araştırmanın amacı, boşanan kadınlar ve erkekler tarafından genellikle "şiddetli geçimsizlik" gibi hukuki bir terimin ardına saklanan gerçek boşanma nedenlerini ortaya çıkarmaktır. Evliliklerin hem kurulmasında hem de yıkılmasında özellikle erkeklerin sahip oldukları ekonomik koşulların çok etkili olduğunu gösteren araştırma, kadınların ve erkeklerin boşanma nedenleri arasında ortak konular olduğu gibi farklı konular olduğunu da göstermiştir. Boşanma nedeni olan ortak konular, ekonomik sorunlar, ailelerden kaynaklanan sorunlar ve cinsel sorunlarla ilgilidir. Ancak, ortak özellik gösteren bu konular, farklı ekonomik gelir gruplarındaki kadın ve erkekleri farklı derecelerde etkilemektedir. Ayrıca, kadınların ve erkeklerin bu konuları ele alış ve yorumlayışları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu söylem farklılığına ilave olarak, kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki farklılık her iki cinse özgü farklı boşanma nedenlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda "aldatılma" ve "sorumsuzluk" sadece kadınların boşanma nedenleri arasında bulunmaktadır. Erkekler için boşanma nedenleri ise eşleri tarafından "değiştirmeye çalışılmak", "kıskançlık" ve "heyecanın bitmesi" ile ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Evlilik, Aile, Boşanma, Şiddetli Geçimsizlik.

Abstract

This study focuses on the reasons for divorce among men and women in Istanbul, using qualitative research methods, particularly in-depth interviews. I examine the divorce experiences of women and men in terms of economics and gender and explain how financial conditions, gender roles and individual differences affected their divorce. My findings show that what was described with the legal term "irreconcilable differences" by divorced men and women was a result of accumulated problems in different areas. One of the findings of my study was that the financial situation of men in particular played an important role in both the beginning and break-up of marriages. In addition, when my male and female interlocutors were ranked according to income at the time of their marriage, similarities in the reasons for divorce emerged in all income groups: financial problems, family-related problems and sexual issues. However, the women and men in the different income groups were affected by these issues in different ways; they also discussed and interpreted them differently. Differences in gender roles led to different reasons for divorce given. For instance, only women cited being cheated on and/or irresponsibility as a reason for divorce, while only men said they got divorced because their wives "tried to change" them or were jealous, or because there was no more "excitement" in the marriage.

Keywords: Gender, Marriage, Family, Divorce, Irreconcilable Differences.

1. Giriş

Boşanma olgusunun tarihi, evlilik kurumunun tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Tarihsel bir olgu olarak boşanma da evlilik kurumu gibi sosyal, ekonomik, politik ve kültürel boyutlara sahiptir. Her toplum, tarihsel gelişimine, coğrafi durumuna, ekonomik yapısına ve geleneklerine uygun olarak şekillendiğinden, evlilik kurumu ve boşanma olgusu da o toplumda belirleyici olan bu değişkenlere göre biçimlenmektedir. Bu nedenle, evlenme ve boşanma, kadın ve erkeği ilgilendiren bireysel bir konu olmaktan öte toplumsal yapıyla yakından ilgili bir konudur. Evlilik yoluyla kurulan aile birliği, nüfusun yenilenmesi, çocukların toplumsallaştırılması, biyolojik doyum işlevlerinin yerine getirilmesi gibi genel unsurlar dışında, ulusal kültürün yaşatılması ve gençlere aktarılması gibi önemli görev üstlenmektedir. Bu yüzden evlilik kurumu ve aile birliği, hukuk alanında da kendine önemli bir yer bulur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 41. Maddesine göre; "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır" (T.C. Anayasası, 1982).

Evrensel olduğu kabul edilen evlilik kurumu, tüm ülkelerin yasal metinlerinde olduğu gibi uluslararası metinlerde de yer alır. Evlenme ve aile kurma hakkına 1948'de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 16. maddesinde yer verilmiştir. Bu madde "evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, ırk, uyruk ve din bakımından hiçbir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir..." ifadesi ile bu hakkın temel bir insan hakkı olduğunu bildirmektedir (Ruh, 2004: 15). Temel bir insan hakkı olan evlenme, Türk Medeni Kanunu'nda "evlenmeye ehil erkek ve kadının, yetkili kanuni merci önünde yapmış oldukları çift taraflı bir akit" olarak tanımlanmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2007: 4).

* Yrd. Doç. Dr., Beykent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya Bölümü.

Evlilik kurumunun önemi, boşanma olgusunun bireysel ve toplumsal açıdan önemini arttırmaktadır. Evliliği sosyal bir kurum olarak kabul eden toplumlarda boşanma, yasa ve gelenekler yardımıyla engellenmeye çalışılmış fakat hiçbir zaman ortadan kaldırılamamıştır. Batı'nın Hristiyan dünyasında, yüzyıllar boyu evlilik kurumuna bozulamaz gözüyle bakılmış ve boşanmaya ancak evliliğin sürdürülmesinin imkânsız olduğu bazı durumlarda izin verilmiştir. Sanayileşmiş bir kaç ülkede boşanmaya hala izin verilmediği halde, pek çok ülkede boşanmanın kolaylaştırılması yönünde bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimin temelinde yatan önemli faktörlerden biri, geleneksel toplumdan sanayi toplumuna geçiş sürecinde kadının da çalışma hayatına girmiş olmasıdır. Eskiye göre, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmış olmaları onların evliliği maddi güvence olarak görmekten vazgeçmelerine neden olmaktadır. Genel refah düzeyindeki artış, evlilik ile ilgili bir sorunla karşılaşıldığında ayrı ev açmayı eskisinden daha kolay bir hale getirmiştir. Boşanan kişilere vurulan "kötü damga" eskiye göre azalmış görünmektedir. Bir başka önemli değişim ise evliliğin mal aktarımı sağlayan bir anlaşma olarak değil kişilerin özel duygu ve isteklerini karşılamaya yönelik bir kurum olarak algılanmaya başlamasıdır (Giddens, 2000: 158).

Türkiye'de, Cumhuriyet kurulduktan sonra fabrika sayısının artması, hızlı kentleşme, eğitim alanındaki yenilikler ve kadınların sosyal hayatta daha aktif bir rol almaya başlamaları gibi gelişmeler, geleneksel aile tipinde büyük değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Bu değişimler, kadınların eğitim seviyesinin yükselmesini ve onların eskiye oranla çalışma hayatında daha fazla yer almalarını sağlamıştır. Bu gelişmelere karşın, toplumun bazı bölgelerinde "baba evinden gelinlikle çıkılır, kefenle girilir" düşüncesi yaygın bir inanış olarak önemini korumaktadır. Türkiye'de eğitim seviyesi düşük ve dar gelirli insanların yaşadığı çevrelerde boşanmak, evlenmek kadar "doğal" karşılanmamakta, boşanmak isteyen kadınların kocaları tarafından öldürüldüğü olaylara rastlanmaktadır.

Boşanma, günümüzde hem pek çok insanı ilgilendiren bireysel bir konu olarak, hem de sosyal bir olgu olarak önemli bir yer işgal etmektedir. Yakın geçmişte, çoğunlukla ölüm nedeniyle sonlanan evlilikler, günümüzde boşanma ile sonuçlanmaya başlamıştır. Bazı kişiler üzerinde ölümün yarattığı travmaya benzer bir etki yaratabilen boşanma nedeniyle, insanlar üzüntü, stres ve acıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Boşanma, boşanan insanların çoğu tarafından bireysel bir sorun olarak algılsa da, toplumun temeli olan evlilik kurumundaki yapısal soruna işaret etmesi bakımından irdelenmesi gereken sosyo-kültürel bir olgu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, boşanma olgusu hem bireysel açıdan hem de toplumsal açıdan antropolojik bir bakışla incelenmesi gereken önemli konulardan biridir.

2.Evlilik Kurumuna ve Boşanma Olgusuna Antropolojik Bir Bakış

Evlilik kurumu ve boşanma olgusu, insanlığın belirli aşamalarındaki kültürel koşullar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu koşullarla kültürel yapının işleyişi arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Kültürel varlığın devamı konusundaki işlevlerin vazgeçilmezliği ve bunların zaman içinde kazandıkları zorlayıcı baskı üzerinde durulması gerekmektedir. Boşanmanın önemi, evlilik kurumunun toplumsal ve bireysel açıdan çok önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Evliliği toplumsal bir kurum olarak kabul eden bilim insanlarının kafasını kurcalayan soru, cinsel etkinlik ile evlilik kurumu arasındaki kesin ayrımın ne zaman ve nasıl ortaya çıktığıdır. Frazer'e göre evliliğe atılan ilk adım, iki topluluk arasında karşılıklı olarak çapraz yeğenlerin çiftleşmesini mümkün kılan anlaşmalardır. Fakat evlilik bu evrede ortaya çıkmamıştır. Çünkü bu evrede erkek ve kadın kendi klanlarının üyesi olmaya devam etmektedir. Frazer, cinsel ilişkiler ve evlilik ilişkileri arasındaki gizemin açıklığa kavuşması için totemciliğin enine boyuna incelenmesi gerektiğini düşünmüştür (Frazer, 1991: 278).

Evelyn Reed, *Kadının Evrimi* adlı çalışmasında totemciliği incelemeye girişmiş, bu süreçte kadının rolünü de incelemiştir. Reed, çalışmasında aralarında soydaşlık bağı olan kümelerin, öteki kümeleri avlanacak hayvanlar gibi gördüklerini ve bu durumun akraba olmayan küme ile totemleşme konumuna gelene dek böyle sürdüğünü belirtmektedir. Dışevlilik kuralına göre bir erkek, totem olan bir akrabayı avlamaz, öldürmez, yemez ve aynı yasa uyarınca totem akrabasıyla çiftleşmezdi. Aralarında totem ilişkisi kurulan varlıklar, kendi kümesine ait varlıkları "aynı et" olarak, başka tür veya kümenin varlığı ise "taze et" olarak adlandırdıkları. Bir erkek kümesi, başka bir kümenin erkeklerini "taze et" olarak gördükleri için öldürüp yiyebiliyordu ama aynı zamanda bu erkeklere kendi kız kardeşleriyle çiftleşme hakkı vermek zorundaydılar (Reed, 1994: 14).

Kadının, toplumsal ilişkilerin şekillenmesinde oynadığı önemli rol, Levi-Strauss'un araştırmalarında da ortaya çıkmıştır. Levi-Strauss'a (1944) göre toplumsal ilişkiler, kadınların ve malların takasıyla oluşmuştur. Yabanıl toplumlardaki takas sistemleri evliliğin gruplararası kadın takası biçiminde yapıldığını göstermektedir. Karşılıklılık ilkesine dayanan bu mübadele sistemi, toplumsal ilişkilerin oluşmasında önemli bir görev üstlenmektedir. Levi-Strauss'un, Yeni Gine'de yaşayan yerliler arasında yaptığı araştırmalar, yerlilerin bir kadın eş sahibi olmaktan çok, kayınbiraderlere sahip olmak amacıyla evlendiklerini göstermektedir. Margaret Mead (1971) Arapç yerlileri arasında, kan yakını olan kadın ve

erkeklerin uyması gereken cinsel yasakları araştırırken, yerlilerin kan yakınlarıyla cinsel ilişki kurmaya ilgi duymadıklarını ve sürekli olarak kayınbiraderle kurulan akrabalık ilişkilerinin öneminden bahsettiklerini saptamıştır. Levi-Strauss'un ve Mead'ın araştırmaları, gerek kız kardeş gerekse çapraz yeğen anlaşmaları ile gerçekleşen evliliğin, geniş bir alanda kardeşçe ilişkilerin yaşanmasına ve yayılmasına katkı sağladığını göstermektedir (Reed, 1994: 250). Tarih öncesi çağlardan günümüze, toplumsal ilişkilerin kadın üzerinden kurgulandığının farkında olmak, kadının, toplumsal dinamikleri değiştirebilecek potansiyele sahip olduğunu anlamak bakımından önemlidir.

İnsanın sosyal/toplumsal olarak yeniden yaratımı, biyolojik ve toplumsal yeniden üretim kurumları olan aile/evlilik kurumlarıyla devam etmektedir. Evlilik ile ilgili en önemli kuramlardan biri, Amerikalı antropolog Morgan'a aittir. Morgan'ın (1877) ailenin evrimi ile ilgili kuramı, en tartışılan kuramlardan biri olmasına karşın, literatürde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmanın önemi, Marx'ın ve Engels'in yaşamları boyunca oluşturmaya çalıştıkları toplumun evrimiyle ilgili geniş kuramsal yapıya önemli bir katkı sağlamış olmasıdır. Marx'ın ölümünden sonra yazılmış olmasına rağmen, Engels'in büyük ölçüde onunla birlikte yürüttüğü çalışmalara dayanan *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (1884) isimli kitapta Engels, Morgan'ın araştırmalarının izinden gitmiş ve antropolojik verilere ağırlık vermiştir (Bloch 2002: 13).

Morgan, *Eski Toplum* (1877) adlı çalışmasına akrabalık sistemlerini incelemek üzere başlamış, aynı zamanda ailenin evrimine ilişkin bir kuram geliştirmiştir. Ailenin, ilkel çok eşliden, tek eşli aileye doğru evrimsel devrelerden geçtiği fikrini geliştiren Morgan'ın beş aşamada ele aldığı ailenin ilk aşamasında *Kan Yakınları Ailesi* vardır. Ailenin geçirdiği öteki aşamalar; *Punaula Ailesi*, *Syndyasmian Ailesi*, *Ataerki Aile* ve *Tekeşli Aile*dir. Morgan'a göre üçüncü aşama olan *Syndyasmian* ya da *Çiftlendirici Aile* biçiminde ise, bir kadınla bir erkek arasında evlilik söz konusu olmakla birlikte evli çift aynı evde yaşamamaktadır. Çocuklar, daha önceki aile biçimlerinde olduğu gibi bu aile biçiminde de anneye ait olmaktadır. *Ataerki Aile* aşamasına ve *Tekeşli* evliliğe geçilene kadar, evlilik ilişkisi taraflar istediği sürece devam etmiştir (Morgan, 1994: 134-230).

Ataerki Aile biçimine geçilmesiyle, çocuklar baba soyuna ait sayılmıştır. Servet artışı aile içinde erkeğin kadından daha önemli bir yer kazanmasına neden olmuş, bunun sonucunda mirasın çocuklara kalması için "analık hukukundan" "babalık hukukuna" geçilmesi gerekmiştir. Engels'e göre "analık hukukunun" yıkılmasıyla, erkek evde de yönetimi ele almış, kadın, erkeğe keyif veren veya çocuk doğuran bir nesne haline gelmiştir. Erkeğe çocuk doğurması için seçilen kadın, öteki insanlardan soyutlanmış, kutsanmış ve korunmaya alınmıştır (Engels, 1998: 68). Mülkiyetin miras yoluyla babadan oğula geçmesini güvence altına alan ve kadın cinselliğinin denetimini erkeklere veren ataerki aile kurumlaşmıştır. Kadın, öncelikle babanın, sonra kocanın malı olarak, bekâreti üzerinde pazarlık yapılabilen bir ekonomik değere dönüşmüştür. Bu durum, cinselliği ve doğurganlığı yalnızca tek erkeğe ait olan saygın kadın ile cinselliği herkese ait olan fahişe arasında bir ayırımın doğmasına ve fahişeliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Berktaş, 2000: 81). Erkeğe keyif veren kadın, erkekler tarafından arzulandığı halde aşağılanmıştır. Bu aile biçiminde, erkek, ailenin başkanı olduğu gibi, toplumda da üstün bir konuma yükselmiştir.

Tekeşli Aile biçiminde, bir erkek ve bir kadın evlenerek ayrı bir evde yaşamaya başlar. Babaları kesinlikle bilinen çocuklar yetiştirmek amacıyla erkek egemenliği üzerine inşa edilen *Tekeşli Aile*, evlilik bağının sağlamlaşmasıyla öteki evlilik biçimlerinden ayrılmaktadır. Kadının, erkek egemenliğine teslim olması, erkeğin her konuda eski pratiklerini sürdürmesine fırsat vermektedir. Başka bir ifadeyle, tekeşli olmak sadece kadın içindir. Engels'e göre tekeşlilik, bireysel aşkı yaşamak düşüncesiyle oluşmamıştır. Çünkü barbarlığın orta ve yukarı aşamalarında görülmeye başlanan tekeşli evliliğin, bu dönemlerdeki toplumlar incelendiğinde büyükler tarafından kararlaştırıldığı görülmektedir. Bu nedenle, tekeşlilik kendi doğal koşullarıyla değil, iktisadi koşullar üzerine kurulmuştur ki, bu durum özel mülkiyetin, ilkel ve kendiliğinden ortaklaşa mülkiyet üzerindeki zaferi demektir. Yine bu nedenle, tekeşli evlilik, erkekle kadın arasındaki karşılıklı uzlaşma sonucu değil, bir cinsin öbürü tarafından uyruk altına alınmasıyla ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, evlilik, iki cins arasındaki çatışmanın açığa çıkmasıdır (Engels, 1998: 78).

Feminist yazar Millett, ataerki tekeşli aileyi "özgür olmayan unsurla baba yetkesinin bir araya geldiği" ekonomik bir birim olarak tanımlamaktadır. Bütün ekonomik kaynakların erkeğin elinde toplanması, cinsler arasındaki ilişkiyi bir ekonomik sınıfın diğer ekonomik sınıfla olan ilişkisine dönüştürmektedir. Erkeğin para kazanmak ve ailesini geçindirmek zorunda olması, ona hukuksal bir ayrıcalık gerektirmeyen bir üstünlük kazandırmaktadır. Millett, Engels'in aile ile ilgili vurgusunu onaylar: "Erkek ailede burjuva, kadın ise proletaryadır" (Millett, 1987: 206).

Marx, ailenin hep var olduğunu savunan yazarların "gerici" görüşlerini dönemin burjuva ailesinin meşrulaştırılması olarak görmüştür. Marx ve Engels, bir toplumun din, akrabalık, politika ve ekonomi gibi çeşitli yönlerinin birbirine bağlı bir şekilde bir bütünlük oluşturduğunu ve bu bütünlüğün bir yönü değiştiğinde, diğerlerinin de değişebileceğini gösteren ilk düşünürlerdir. Bloch, evlilik, aile, mülkiyet, devlet gibi kavramların belirli bir toplumsal sistemin ürünü olarak, geçici ve kısa ömürlü kurumlar olduğunu

gösteren bu düşünürlerin fikirlerinin, tüm antropologlar tarafından kabul edildiğini söylemektedir (Bloch, 2002: 120).

Reich, (1949) Marx ve Engels'in (1884) ailenin ekonomi tarafından belirlendiğini öne sürmelerini yeterli görmemiş, cinsel bastırmanın da aileyle olan ilişkisini açıklamak gerektiğini düşünmüştür. Poster, Reich'in bu düşüncesini geliştirmek için Morgan'ın (1871) "beş aşamalı aile modeli" ve Bachofen'in (1861) "analık hukuku" ile ilgili antropolojik kuramlarından başka Malinowski'nin (1915) çalışmalarından da yararlandığını belirtmektedir. Malinowski'nin çalışmaları, Reich'ı ataerkil kapitalizm öncesinde anaerkil ve cinsel açıdan kısıtlanmamış bir toplumun var olduğuna ikna etmiştir. Malinowski'nin (1915) Trobriand çalışması, kabile şefine büyük miktarda mülkiyet sağlayan çeyiz dolaşımındaki değişikliklerin ataerkilliğe geçişin önemli bir adım olduğunu göstermektedir. Malinowski'nin araştırması, çeyizler kabile şefine geçtiğinde, miras zincirinin sürmesi ve kendi erkek varislerinden emin olmak için, şefin kadınlar üzerinde katı bir denetim uygulamaya başladığını göstermektedir. Tekeşli Ataerkil Evlilik böylece başlamıştır (Poster, 1989: 81).

Reich, kapitalizmle cinsel bastırmayı birbirine bağlayan kuramdan daha üstün bir aile kuramı geliştirmeyi başarmış ve tekeşliliğin kendisinin, cinsel bastırmanın kaynağı olduğunu göstermiştir (Poster, 1989: 82). Reich, *Cinsel Devrim* (1949) adlı kitabında, iktisadi etkenlerle evlilik ve cinsel bastırma arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır. Kadının el değmemişliği erkekler için en önemli değerdir. Böylece çocuklarının gerçek babası belli olacak, miras kendi canından ve kanından olana kalacaktır. Kadının evlilik öncesi el değmemişliğiyle eşine bağlılığını içeren yasanın nedeni, erkek bencilliği değil işte bu nedendir. Mirasla ilgili yasaların döl vermeye bağlanması, cinsel yaşamın da bir daha çözülmemecesine evliliğe bağlanmasına neden olmuştur. Bu nedenle evli kadın ve erkeğin cinsel birliği, artık cinsellikle ilgili bir iş değildir. Kadının el değmemişliği ve kocasına bağlılığı, ancak cinsel arzusunun bilinçaltına itilmesiyle güvenlik altına alınabilir. 19. yüzyıl sonlarında "kız oğlan kız" olmak, koşul haline gelmiştir. Cinsel yaşamdan korkan bir ruhsal yapı yaratılmış, bu da evliliğin ve buyurgan ailenin güçlenmesine neden olmuştur. Reich'a göre cinsel bastırmadan çıkar sağlayan, yalnızca özel girişime dayalı olan toplum biçimidir ve cinsel bastırma, bu toplum biçiminin devamını sağlayan iki temel kurumun sürekliliği için gereklidir: Ebedi Tekeşli Evlilik ve Ataerkil Aile (Reich, 1995: 65-66).

Millett, bu iki kurumun ataerkil düzenin temel kurumları olduğunu söyler. Aile ile toplum arasındaki işbirliği kaçınılmaz olduğuna göre ve aksi durumda her ikisi de çökeceğine göre, ataerkil kurumların her üçü birbiriyle bağlantılıdır. Bu kurumlar, aile, toplum ve devlettir. Ataerkil düzende, ailenin topluma en büyük katkısı çocukların cinsel rol, ruhsal yapı ve toplum içindeki yerleri ve rollerine ilişkin ideolojiyi benimsetmektir. Ana babaların kültürel değerleri kavrayışlarına bağlı olarak, aileler arasında bazı farklılıklar olmakla beraber, düzene uygunluk genel olarak sağlanmaktadır. Bu uyum, aile, okul çevresi ve eğitim kurumları vasıtasıyla pekiştirilir (Millett, 1987: 60-64).

Burada bahsedilen evlilik kuramları, tekeşli evliliği ataerkil toplumsal düzeninin devam etmesini sağlayan bir kültürel kurum olarak ele alıp açıklamaktadır. Bu durumda, evliliğin boşanma yoluyla sonuçlanması da, evliliğin toplumsal önemine koşut olarak önemli olmaktadır. Ancak evlilik, toplumda istenen ve desteklenen bir kurum olmasına karşın, boşanma istenmeyen ve desteklenmeyen bir durumdur. Boşanma ile ilgili kuramlar oluşturan Amerikalı antropolog Helen Fisher, bazen insanın biyolojik dürtülerinin de boşanmaya neden olabildiğini belirtmektedir. Davranışın genetik yönleriyle ilgilenen bir uzman olan Fisher (1992) *Cinsel Aşkın Anatomisi* adlı kitabında, boşanma olgusunu kültürün insanı biçimlendirme yeteneğini göz ardı etmeden, fakat insanın genetik özelliklerini de dikkate alarak açıklamaktadır. Fisher, kitabında aşk duygusunu, âşık olunan kişinin nasıl seçildiğini, ilk görüşte aşkı, bağlanma ve sevme duygusunu, cinsiyete bağlı farklılıkları, kadınların, erkeklerin ve gücün evrimini ve cinsel güdüyü incelemenin yanı sıra, oluşturduğu kuramlarla, zina ve boşanma gibi karmaşık toplumsal davranışların olası genetik ve kültürel öğelerini tartışmaktadır.

Boşanma olgusunu daha iyi anlamak amacıyla Fisher, Birleşmiş Milletler İstatistik Ofisi tarafından her on yılda bir düzinelere farklı toplumdaki elde edilen verileri incelemiş ve boşanmaların genelde evliliğin ilk yıllarında, düğünü izleyen dört yıl içinde ve dolaylarında gerçekleştiğine dikkat çekmiştir. Fisher'e göre bu sürenin, bilimsel olarak da kanıtlanan aşk duygusunun doğal süresine, yani iki veya üç yıla denk gelmesi rastlantı değildir. Eşler, aşk sarhoşluğundan sıyrılır sıyrılmaz birbirlerinden kopmaktadırlar (Fisher, 2003: 101). Bu kopuşun süresi, eşlerin evlilik beklentilerinin karşılanma oranlarına göre değişmektedir.

Kadınla erkek arasındaki ilişkinin en olaylı ve gerilimli dönemi, âşık oldukları, seviştikleri ve çocuk ürettikleri evredir. Bireyin aşk yaşamı, içinde yaşanılan toplumda aşkı düzenleyen gelenek, düşünce ve kurumlarla yakından ilgilidir. Her toplum tipinde ortalama normal insan için varoluşun ve yaşamın anlamıyla derinden bağlı olan bu deneyimler, belirli bir toplum tipini inceleyen antropolog için birincil önemde olmalıdır. Aşk evresi, kadın ve erkek arasındaki ilişkinin yalnızca bir yönüdür ve kadın ve erkeğin hukuksal statüsüyle, ikisinin ailedeki ilişkileriyle ve ekonomik işlevlerin dağılımıyla yakından ilişkilidir. Bu

nedenle, kadın ve erkek arasındaki ilişkiler, cinslerin özel ve kamusal alandaki rolleri ile sıkı bir bütünlük içinde incelenmelidir (Malinowski, 1992: 20).

Kadın ve erkek arasındaki aşk duygusu gibi, ekonomi de evlenme ve boşanma ile yakından ilişkili başka bir faktördür. Fisher, dünyanın neresinde olursa olsun, kadınların ve erkeklerin kişisel zenginliklerini aile çevresinin dışına çıkarma, dağıtma veya değiştirme haklarının olduğu yerlerde boşanmanın yaygın olduğunu belirtmektedir. Fisher, ekonomik özerkliğin boşanma ile ilişkisini kanıtlamak için Güney Afrika'daki !Kung Buşmenler'ini model olarak kullanmıştır. Fisher, !Kungları dış etkilerin yani uygar dünyanın etkilerinin değiştirmedığı bir toplumsal düzene sahip olmaları nedeniyle tercih ettiğini belirtmektedir. !Kung kadınları ve erkekleri, hayatları boyunca bir kereden fazla evlenmektedirler. !Kung kadınları her gün tüketilen yiyeceklerin yüzde altmış ila seksen dokuzunu karşılamaktadırlar. Ayrıca çevredeki su kaynakları üzerindeki haklar da kadınlar arasında paylaşılmıştır. Yaşlı kadınlar, ya şaman olur ya da toplumsal işleri yönetirler. Fisher'a göre !Kung kadınlarının ekonomik ve toplumsal açıdan güçlü olmaları, bu toplumda boşanmanın sıkça görülme nedenlerinden biridir (Fisher, 2003: 94).

Eşlerin geçinmek için birbirlerine bağımlı olduğu yerlerde ise boşanma olaylarına sıkça rastlanmaz. Ekonomik bağımlılık ve düşük boşanma oranları arasında dikkate değer bir bağlantı vardır. Endüstri devriminden önce Avrupa, Hindistan ve Çin gibi tarımda saban kullanan toplumlarda çiftçi karı-koca yaşamlarını sürdürebilmek için birbirlerine muhtaçtı. Çiftçi karı-kocalar, o zamanki hayat şartları nedeniyle toprağa, birbirlerine ve geniş bir akraba ağına sıkı bir şekilde bağlı kalmak zorundaydılar (Fisher, 2003: 96). Toprağı ve malı sahiplenmenin önkoşulu, toplumca tanınan bir topluluğun parçası olmaktan, yani topluluk üyesi bir anne babadan dünyaya gelmekle mümkündür. Toprağa bağlı topluluklarda, namusun çok önemli olması, topluluk düzeninin devam etmesinin kişilerin çıkarlarından üstün tutulduğunun ifadesidir (Sirman, 2006: 21-28). Türkiye, tarım toplumu olma görünümünden uzaklaşsa da, "eski" pratiklerin devamı, toplum ve devlet tarafından sağlanmaya çalışılmaktadır. Erkek egemen toplumun egemenliği, kadınların "namusu" üzerinde ayakta kalmaya devam etmektedir.

Fisher, Batılı ülkelerde geçerli olan zina tanımının farklı toplumlarda geçerli olmadığını, buna karşın dünyanın neresinde olursa olsun insanların eşlerini aldatma eğiliminde olduklarını belirtmektedir (Fisher, 2003: 68). Oxford İngilizce sözlüğü zinayı, "evli bir kimsenin eşi olmayan biriyle cinsel ilişkiye girmesi" olarak tanımlamaktadır. Oysa antropolojik araştırmalar göstermektedir ki, böyle bir zina tanımı her kültürde kabul görmez. Örneğin bazı Eskimo kavimlerinde, bir erkeğin konuğuna karısını ödünç vermesinin bir sakıncası yoktur. Eskimo kadınları bu evlilik dışı birleşmeleri, ahlaksızlık olarak değil, sonsuza dek sürecek bir hımsımlık ilişkisi olarak görürler. Nijeryalı Kofyarlar'da ise kocasından memnun olmayan fakat boşanmak da istemeyen bir kadın, yeni bir aşık edinerek onunla kocasının evinde yaşayabilir. Aynı ayrıcalık Kofyar erkeklerine de tanınır ve o toplumda yaşayanlar, bu evlilik dışı ilişkilere zina gözüyle bakmazlar (Fisher, 2003: 69).

Batılı toplumlarda kabul gören zina tanımının evrensel olarak kabul edilemeyeceğine ilişkin bu çeşitliliğe karşın, zinayı yani kural dışı cinsel ilişkiyi tanımlayan kavramlar her toplumda vardır. Örneğin, cinsellikle ilgili araştırmalarıyla tanınan Kinsey (1953) "tüm çağlarda ve tüm kültürlerde dünyanın biyografik eserleriyle romanlarının, evli kadın ve erkeklerin evlilik dışı cinsel faaliyetleriyle ilgilenmesi, insanların bu konudaki arzularının evrenselliğinin kanıtıdır" der (Fisher, 2003: 77).

Fisher ise, zina ile ilgili araştırmalarının sonucunu şöyle özetlemektedir. Erkeklerin genlerini yaymaya biyolojik gereksinme duymaları ve cinsel açıdan faal erkek eşcinsellerin dikkate değer çokluğu, erkeklerin doğaları gereği cinsel çeşitliliğe kadınlardan daha düşkün oldukları varsayımını desteklemektedir. Ayrıca, heteroseksüel bir erkeğin çapkınlık yapması için, yine bir kadın gerekmektedir. Buna ilave olarak, kadının yoğun ve uzun süreli cinsel performans gösterebilmesi ve cinsel baskının yoğun olarak uygulanmadığı toplumlarda kadın zinasına daha sık rastlanması, kadınların, sürekli ve belki de erkekler kadar sık cinsel çeşitlilik aradıklarını göstermektedir (Fisher, 2003: 84). Toplamların kültürel yapısı, kadın ve erkeklerin zina olgusuna bakışını ve yaklaşımını etkilemektedir. Başka bir ifadeyle, kadınların ve erkeklerin zina olgusunu algılayışları, kadının ve erkeğin o kültürdeki toplumsal yeri ile yakından ilişkilidir.

Antropolog Laura Betzig'in (1992) araştırmaları, zinanın ilk sırada yer alan bir boşanma nedeni olduğunu göstermektedir. Betzig, 160 farklı toplumu inceledikten sonra, insanların karı-koca ilişkisine son vermelerine yol açan bazı ortak durumlar belirlemiştir. Özellikle kadın tarafından yapılan zinanın, bir evliliğe son vermek için öne sürülen en yaygın neden olduğu saptanmıştır. Kısırlık, ikinci sırada gelmektedir. Üçüncü sırada erkeklerin yaptığı zulüm, kötü muamele ve şiddet vardır. Bu nedenlerden sonra bir eşin kişiliği ve davranışlarıyla ilgili pek çok farklı boşanma nedeni sıralanmaktadır. Gevezelik, kavgacılık, saygısızlık, kadının veya kocanın üstüne düşen sorumlulukları yerine getirmemesi, cinsel açıdan ihmal edilmek, evden uzak kalmak, kaçmak, başkasına âşık olmak ve aşırı kıskançlık, boşanma nedenlerinden bazılarıdır (Fisher, 2003: 209).

3.Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Boşanmak uğruna erkeklerin katil, kadınların maktul olmayı göze aldığı Türkiye’de, boşanma nedenleri genellikle “şiddetli geçimsizlik” terimiyle geçitirilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada, şiddetli geçimsizlik terimi ardına gizlenen boşanma nedenlerini ortaya çıkarmak ve bu nedenlerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin boşanma deneyimleri, biten evlilikleri sırasında sahip oldukları ekonomik koşullar ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmiş ve bu koşulların boşanmayı nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılmıştır. Antropolojinin başta gelen konuları içinde yer alan evlilik kurumuna, boşanma deneyimlerinin incelendiği bir pencereden bakan bu çalışmanın, boşanma olgusunu anlamayı ve açıklamayı amaçlayan çalışmalar arasında yer alması ve literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Niteliksel araştırma yöntemiyle yapılan bu çalışmanın bulguları, derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Nitel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme tekniği, açık uçlu sorular sorularak, cevapların kaydedilmesi ve konuya ilişkin ilave sorular sorularak araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini sağlar. Antropolojinin veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme, diğer sosyal bilim dalları tarafından da kullanılan ve araştırmacının ayrıntılı ve derinlemesine bir biçimde konuyu kavramasına yarayan bir araçtır (Kümbetoğlu, 2005: 71).

Bu araştırma için toplam 64 boşanmış kadın ve erkekle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ayrıca, Aile Mahkemesi’nde görevli bir hâkim ile görüşülerek boşanma olgusuyla ilgili düşünceleri alınmıştır. Araştırmanın hedef grubuna dâhil edilen kişi sayısına ulaşmak için kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Kartopu örnekleme, etnografik araştırmalarda, araştırma alanındaki kaynak kişiler vasıtasıyla ulaşılan ve görüşülen kişilerden oluşur (Kümbetoğlu, 2005: 98). Boşanmış kadın ve erkeklerle yapılan derinlemesine görüşmelerde sorulan sorular, Kümbetoğlu tarafından niteliksel araştırmalarda kullanılmak üzere önerilen Görüşme Rehber Formu’na uygun şekilde hazırlanmıştır.

Araştırma, İstanbul’da yaşayan ve en az bir kez boşanma deneyimi geçiren kadınlar ve erkekler arasında yürütülmüştür. Görüşülen boşanmış kadın ve erkekler, İstanbul’un Kadıköy, Beykoz, Şişli ve Kağıthane ilçelerinde yaşamaktadırlar. Buna gerekçe, bu ilçelerden Kadıköy ve Şişli’nin yaygın olarak üst gelir düzeyindeki kişilerin, Beykoz ve Kağıthane ilçelerinin ise, yaygın olarak alt gelir düzeyinden kişilerin yaşadıkları ilçeler olarak düşünülmüş olmasıdır. Görüşülen boşanmış kadınların ve erkeklerin yarısı, boşanmayla sonuçlanan evlilikleri sırasında ekonomik geliri 2000 TL’nin üzerinde olan kişiler arasından, öteki yarısı ise ekonomik geliri 2000 TL’nin altında olan kişiler arasından seçilmiştir. Böylece sosyo-ekonomik arka planları farklı olan kadın ve erkeklerin boşanma nedenlerini etkileyen faktörler daha açık bir şekilde anlaşılmıştır.

4.Görüşülen Kişilerin Sosyo-Ekonomik Profilleri

Araştırma kapsamında görüşülen 32 boşanmış kadın arasında bulunan 28 kadın, bir kez boşanmış, 4 kadın ise bir kereden fazla boşanma yaşamıştır. Bu kadınlardan, yalnızca birinin evliliği devam etmektedir. Diğer 3 kadın boşanma aşamasındadır. Araştırmaya katılan boşanmış kadınların, boşandıktan sonra kiminle yaşadıkları incelendiğinde, 7 kadının yalnız yaşadığı, 1 kadının ikinci evliliğini sürdürdüğü, 1 kadının sevgilisiyle yaşadığı, 6 kadının maddi durumu elverişsiz olduğu için anne ve babasıyla yaşadığı, 17 kadının ise biten evliliklerinden olan çocuklarıyla birlikte yaşadığı görülmüştür. Görüşülen 10 kadın üniversite, 13 kadın lise, 1 kadın lise terk, 3 kadın ortaokul, 5 kadın ilkokul mezunudur. Boşanmış 11 kadının kendi iş yeri olduğu, 14 kadının maaşlı çalıştığı, 7 kadının çalışmadığı belirlenmiştir. Çalışmayan 5 kadının aldığı nafaka ile 2 kadının ise kira geliri ve çocuklarının yardımıyla geçindiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 32 boşanmış erkek arasındaki 10 erkek, bir kereden fazla evlenip boşanmıştır. Bir kereden fazla evlenen erkekler arasındaki 5 erkek, ikinci ve üçüncü evliliklerini sürdürürken, 2 erkek halen evli olmalarına karşın boşanma aşamasındadır. Boşanmış 17 erkek yalnız yaşarken, 5 erkek devam eden evliliklerinin gerektirdiği gibi aileleriyle, 2 erkek sevgilisiyle, 6 erkek kendi anne, baba veya kardeşleriyle, 1 erkek boşanmış olan oğluyla, 1 erkek ise boşandıği eşi ve çocuğuyla yaşamaktadır. Görüşülen 3 erkeğin doktora, 2 erkeğin yüksek lisans yaptığı, 10 erkeğin üniversite, 8 erkeğin lise, 3 erkeğin ortaokul, 6 erkeğin ilkokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan 18 erkek, kendi işyerinde, 14 erkek ise, ücretli bir işte çalışmaktadır.

Araştırmaya katılan boşanmış kadınların ve erkeklerin sosyo-ekonomik profilleri karşılaştırıldığında görülmektedir ki, birden fazla evlilik yapan erkek oranı, birden fazla evlilik yapan kadın oranından fazladır. Bu durum, evli olarak yaşama konusunda, erkeklerin, kadınlara göre daha ısrarcı oldukları şeklinde yorumlanabilir. Görüşme yapılan kadın ve erkeklerin boşandıktan sonra kiminle yaşadıkları karşılaştırıldığında, ortaya çıkan bir başka sonuç, 7 boşanmış kadının yalnız yaşamasına karşılık 17 erkeğin yalnız yaşamasıdır. Boşanmış 17 kadın, çocuklarıyla yaşamaya devam ederken, 32 erkekten sadece biri, o da boşanmış olan oğluyla yaşamaktadır. Bu tespit, evliliğini yürütemeyen erkeklerin yalnız kaldığını göstermektedir. Boşanan çiftin çocukları genellikle anne yanında kaldığı için, bu çocuklar yetiştiklerinde de,

genellikle anneye maddi ve manevi yardımda bulunmaktadırlar. Bu nedenle, artan boşanma oranlarının erkeklerin yalnızlaşmasına neden olacağı söylenebilir.

Boşanan erkeklerin yalnız yaşamak zorunda kalacaklarına ilişkin öngörü ile ilgili şöyle bir açıklama yapılabilir. Evlenmenin soyu sürdürmek için bir araç olarak kabul edildiği kültürlerde, boşanma önemli bir problem olarak görülmemektedir. Çünkü aile grupları tarafından düzenlenen bu tip evliliklerde boşanma gerçekleştiğinde, boşanan kadın genellikle kendi ailesinin yanına dönmekte, erkek ve çocukları ise, ait oldukları kalabalık aile içinde yaşamlarına devam etmektedir. Babanın gittiği, kadının ve çocukların ana klan içinde kaldığı durumlarda ise dayılar ve ağabeyler, kadının ve çocukların bakımını üstlenmektedirler (Topçuoğlu, 1977: 62).

Endüstrileşmenin getirdiği çekirdek aile tipinde ise boşandıktan sonra çocuklar genellikle anne yanında kalmaktadırlar. Bu nedenle, çekirdek ailenin boşanmayla parçalanması, kadına maddi yönden güçlü olma sorumluluğu yüklerken, erkeği tekrar evlenmek veya yalnız yaşamak zorunda bırakmaktadır. Araştırma sonucunda, birden fazla evlilik yapan erkek oranının, birden fazla evlilik yapan kadın oranından yüksek olduğu, buna karşın boşandıktan sonra yalnız yaşayan erkek oranının yalnız yaşayan kadın oranından fazla olduğu görülmüştür.

5.Şiddetli Geçimsizlik Ardındaki Boşanma Nedenleri

Araştırmaya katılan boşanmış kadınların ve erkeklerin “neden boşandınız?” sorusunu genellikle “şiddetli geçimsizlik” diyerek cevapladıkları görülmüştür. Boşanmayı kimin istediği, kimin dava açtığı gibi ayrıntılara girildiğinde, görüşülen kişilerden bazılarının şiddetli geçimsizlik kapsamında değerlendirilen anlaşmalı boşanma ile boşandığı ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan kadın ve erkekler arasında, boşanmanın gerçekleşmesi için üç yıllık sürenin dolmasını bekleyenler de bulunmaktadır.

Türk medeni kanununda, boşanma nedenleri mutlak ve nisbî boşanma nedenleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Nisbî boşanma nedenlerinde hâkimin takdiri etkili olurken, mutlak boşanma nedenlerinde, boşanma hemen gerçekleşmektedir. Mutlak boşanma nedenleri; zina, hayata kast, kötü muamele, terk etme ve anlaşmalı boşanmadır. Eski medeni kanununun 134. maddesinde “şiddetli geçimsizlik” olarak yer alan boşanma nedeni yeni medeni kanununun 166. maddesinde “evlilik birliğinin temelden sarsılması” olarak yer almaktadır. 166. maddenin 3. fıkrasında yer alan anlaşmalı boşanma, mutlak boşanma nedenidir. Anlaşmalı boşanmanın gerçekleşmesi için evliliğin en az bir yıl sürmüş olması, eşlerin boşanmak için beraber başvurması ya da bir eşin diğerinin açtığı davayı kabul etmesi gerekmektedir (Ruhi, 2004: 22). Bu durumda, evlilik birliği temelden sarsılmış sayılmakta ve boşanma gerçekleşmektedir. Mutlak boşanma nedenlerinden biri de kadının veya erkeğin açtığı boşanma davasının herhangi bir nedenle reddedilmesinden sonra kadının veya erkeğin, eşiyile üç sene bir araya gelmediği durumda gerçekleşmektedir.

Boşanmış kadın ve erkeklerle yapılan derinlemesine görüşmelerin başlangıcında, bu kişilerin, boşanma nedenleriyle ilgili olarak; anlaşılmadık, geçinemedik, hayatı paylaşamadık, uyuşamadık gibi yüzeysel ifadeler kullandıkları görülmüştür. Ancak, görüşmelerin ilerleyen dakikalarında, görüşülen her kadın ve her erkeğin, evlilikleri boyunca birbirini etkileyen, tetikleyen ve birbirinden bağımsız ele alınamayan olumsuz yaşantı ve olayların birikimi nedeniyle boşandıkları anlaşılmıştır.

Boşanmış kadın ve erkeklerin boşanma deneyimleri, biten evlilikleri sürecinde sahip oldukları ekonomik koşullar dikkate alınarak analiz edilmiştir. Böylece üst, orta ve alt gelir gruplarının tümünde ortak olan boşanma nedenleri belirlenmiş ve farklı ekonomik gelir gruplarında öne çıkan boşanma nedenlerinin neler olduğu ortaya konabilmiştir. Araştırmaya katılan tüm kadın ve erkeklerin boşanma nedenleri arasında ortak olan konular; ekonomik sorunlar, ailelerin olumsuz etkileri ve cinsel sorunlarla ilgilidir. Fakat ortak olan bu konular, üst, orta ve alt gelir gruplarına dâhil kadın ve erkekleri farklı derecelerde etkilemektedir. Örneğin; üst gelir grubuna mensup boşanmış kadın ve erkeklerin boşanma nedenleri arasında, kişisel duyguların ve isteklerin ön plana çıkmasıyla ilgi sorunlar, aşkın bitmesi, cinsel heyecan kaybı, cinsel uyumsuzluk, başkasına âşık olmak ve eşlerin kişisel özelliklerinden kaynaklanan sorunlar gibi pek çok farklı neden bulunmaktadır. Orta gelir grubundaki kadın ve erkeklerin boşanma nedenleri arasında öne çıkan konular ise, aldatılma, kıskançlık, cinsel sorunlar ve ailelerin olumsuz etkileri gibi konulardır. Gelir düzeyi düştükçe, ailelerin olumsuz etkileri artmakta, sorumsuzluk, parasızlık, fiziksel şiddet, içki, kadının çalışması veya çalışmaması gibi sorunlar, boşanma nedeni olarak ön plana çıkmaktadır.

6.Kadınların ve Erkeklerin Boşanma Nedenleri Arasındaki Ortak Konular

6.1.Ekonomik Sorunlar

Ekonomik sorun dendiğinde, akla ilk gelen maddi sıkıntıdır. Ancak, ekonomik sıkıntı söz konusu olmasa da evlilik sürecinde ekonomik sorunlar yaşanmaktadır. Araştırma bulguları, üst gelir grubu üyesi çiftler arasında da ekonomik kaynaklı sorunlar yaşandığını göstermiştir. Eşlerin parayla ilgili tartışmaları, birbirlerini aşağılamaları ve yalan söylemeleri kadın ve erkek arasındaki güven duygusuna zarar veren ve gurur incinmesine yol açan boyutlara ulaşabilmekte, kadının erkeğe duyduğu saygıyı kaybetmesine neden olabilmektedir.

"Ben hem avukatım hem birçok dernekte çalışıyorum, baya aktiftim o dönemlerde. Görkemli bir düğünle evlendik burada. Ama bir süre sonra bana bazı konularda doğru söylemediğini anladım. Mesela işle ilgili kendine yetemediğini anladım. Bu benim evime yerleşti. Amerika'daki işi ortağına bıraktığını söyledi. Tamam, ihtiyacım yok onunki ama öyle yanımda gölge gibi gezen bir erkek başladı beni rahatsız etmeye. Sürekli benimle ofise gidiyor geliyor, toplantılara gidiyorum, kapıda beni bekliyor. Yani şoföründen farkı yok artık anladım bunu" (Kadın, 42 yaşında, boşanmış, Şişli).

Orta gelir grubuna dâhil çiftlerde, kadınların erkekten daha fazla para kazanması, erkeğin giderlere katkı sağlamayı bırakması veya işsiz kalması kadınların evlilik kurumu ve eşleriyle ilgili olumsuz duygular hissetmelerine ve boşanmalarına neden olmaktadır. Fakat temelde parayla ilgili olan boşanma nedeni, kadınlar tarafından başka bir şekilde dile getirilmektedir. Kadınlar, bu stresli dönemde duygusal beklentileri karşılanmadığı ve eşleri yakınlık göstermediği için boşandıklarını söylemişlerdir.

"Canıma tak ettiği bir dönem çocuğumu alıp evi terk ettim. Bir hafta bizi hiç arayıp sormadı. Neredesiniz, ne yapıyorsunuz ne ediyorsunuz diye. O arada da çalışıyorum. Bir sabah beni arıyor, bana diyor ki 'elektrik faturasını ödedin mi?' İşte ben o zaman dedim 'evet benim evliliğim bitmiştir'. Çünkü ben onu duymak istemem, isterim ki neredesiniz sizi çok özledim desin. Bu benim için çok önemliydi. Eğer ki böyle bir şey söylemiş olsaydı ben tekrar dönerdim" (Kadın, 31 yaşında, boşanmış, Kağıthane).

Kadınlar maddi sorunları boşanma nedeni olarak göstermemelerine karşın, erkekler ekonomik sıkıntı yüzünden boşandıklarını açıkça ifade etmektedirler. Araştırmaya katılan erkeklerin, boşanma nedenleri arasında saydıkları diğer konular arasında, ekonomik sıkıntı yüzünden boşandıklarını açıkça söylemeleri önemli bir noktadır. Bu durum, erkeklerin ev geçindirme sorumluluklarının farkında olduklarını, ama bu sorumluluğu yerine getirmekte zorlandıkları dönemlerde eşlerinden anlayış ve katkı beklediklerini göstermektedir.

"Çok farklı iki dönem yaşadık evliliğimizde. (...) Sonra ekonomik kriz olduğunda, 2001 yılında yani evliliğimizin herhalde ikinci senesi gibiydi, başka bir iş kurmuştum ben restoran açtım bir arkadaşımın ortak olarak. O dönemde işler kötü gidince, benim gelirim tamamen ortadan kalktı, sadece eşimin geliri vardı. Boşanmamıza neden olan şey bu maddi kısımda.. Benim işlerimin kötü gittiği dönemde kazancını benimle hiçbir şekilde paylaşmaması, çok zorluklar çekmeme, hatta satın aldığım evi satmama sebep oldu. Bu büyük bir hayal kırıklığıydı. Bitmesi de bu yüzden olmuştu" (Erkek, 37 yaşında, erkek, boşanmış, Şişli).

Erkeklerin bu beklentisine karşılık, kadınların ev geçimine ve eşlerine ekonomik katkı sağlamaktan kaçındıkları görülmüştür. Bulgular arasında, maddi durumu iyi olan, ya da çalışan kadınların, ihtiyaç anında bile eşlerine destek olmadığını gösteren örnekler bulunmaktadır. Bu örnekler, Türkiye toplumuna özgü toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda, kadının, ev geçindirme sorumluluğunu erkeğin yüklenmesi gerektiğine inandığını göstermektedir. Bu durum, kadınların, ataerkil pazarlık şartlarının devam etmesinden yana olduklarını göstermektedir. Kandiyoti'nin sosyal bilimler kazandırdığı bir kavram olan ataerkil pazarlık; kadınların, ataerkil sisteme başta kocaları olmak üzere itaat ederek ve uyum göstererek, karşılığında korunma ve güvence beklediklerini ifade eder (Kandiyoti, 1997: 126).

"Eşinin sorumluluğunu alabilmeli erkek bir defa. Mesela benim evliliğimde böyle sorunlar oldu. Ben mesela çok yorulduğum zamanlarda, çalışsam diye düşündüğüm zamanlarda hayır sen çalışıyorsun ve zaten ben çalıştığın için evliyim senle dediği zamanlar da oldu. Maddi katkım önemliydi onun için. Sadece benim kazancımınla idare etmek istersen böyle yaşayamazsın derdi. Biraz daha çabalayayım da bu standardı tutturayım gibi bir endişe içinde değildi hiçbir zaman. Yani hep müşterek çalışılmalı, müşterek para kazanmalı, minimum harcama yapılmalı, maksimum para biriktirmeli. Erkek, kendi sorumluluğunu kadına yüklememeli. Yani herkes kendi sorumluluğunu bilmeli. Onun çok fazla beklentisi vardı benden, çok fazla sorumluluk almadı" (Kadın, 38 yaşında, kadın, boşanmış, Şişli).

Kandiyoti, (1988) eğitilmiş ve çalışan kadının, sonradan kazandığı bu nitelikler nedeniyle, toplumsal cinsiyet rollerinin paylaşımında ortaya çıkan bu değişime direnmesine ve eski değerlerden vazgeçmemesine şöyle bir açıklama getirmektedir: Klasik ataerkilliğin çökmesi, kısa vadede kadınlar için olumlu sonuçlar doğurmayacağı için kadınların eski değerlere sarılmasına neden olmaktadır. Kadınların eğitim seviyesindeki yükselme ve çalışma hayatına girmeleri nedeniyle yaşanan hızlı değişim, kadınların ellerinde bulunan pratik çıkarların yok olabileceği korkusuyla, eski değerlere sarıldıklarını ve evin geçimini erkekten beklemeye devam ettiklerini göstermektedir. Kadınların bu pasif direnişi, ataerkil pazarlığın belkemiğini oluşturmaktadır. Kandiyoti'nin saptamasına uygun olarak, araştırmaya katılan boşanmış kadınların pek çoğu, evli olduğu süre içinde çalışmayıp, evde oturmayı tercih ettiğini açıkça ifade etmektedir:

"Ben çalışmıyım diyorum. İyi de bir işim olsa çalışmıyım. Bir erkek bence şey yapsın. Aslında babam yanlış düşünüyorsun, ayaklarının üstünde durman lazım diyor. Sen kendini geliştirecek yerde geri itiyorsun diyor. O zaman güçlü olursun diyor. Bana bile muhtaç olmayacak duruma gelmeni istiyorum diyor. Ama bence kadın evde otursun, çalışmasın" (Kadın, 23 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Gelir düzeyi orta ve düşük olan ailelerde, erkeğin ailesine maddi yardımda bulunulması, kadının çalışması ya da çalışmaması da sorun olabilmektedir. Bulgular, dar gelirli ailelerde kadının çalışmamasının, başlı başına bir boşanma nedeni olabildiğini göstermektedir. Evlenirken borca girmek, evlendikten sonra kadın ve erkek arasında, sonu boşanmaya varan tartışmalar yaşanmasına neden olmaktadır. Kadının çalıştığı durumlarda ise para kazanmanın verdiği özgüven nedeniyle, kadının davranışlarında meydana gelen değişiklikler, fiziksel şiddet görmesine neden olabilmektedir. Bu bulgular birçok araştırmacının

vurguladığı gibi, kadının ev dışında çalışmasının ve kendi parası üzerindeki kontrolünün, boşanma oranlarının artışı ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Fisher, 2003: 98). Ekonomik geliri olan kadınlar, evlilikte yaşanan sorunlara karşı, her ihtiyacını karşılamak için kocasının gelirine muhtaç olan kadınlar kadar sabırlı davranmamaktadır.

“Sorunlarımız hanım iş hayatına başladıktan sonra başladı. En son bir akşam geç gelmişti, bazen en sabırlı insanın bile bir sınırı oluyor. Haliyle patlıyor bir an için. Geç geldiği, suçlu olduğu halde yüzünüzce konuşunca dövdüm bunu, karakolluk olduk” (Erkek, 55 yaşında, boşanmış, Kağıthane).

6.2.Evli Çiftin Ailelerinin Neden Olduğu Sorunlar

Türkiye toplumunda, anne babaların çocukları üzerinde uzun ömürlü ve önemli etkileri vardır. Bu önemli etki, kız veya erkek çocuk yetişkin olup evlendikten sonra bile devam etmektedir. Bu nedenle evlenen çift, evlilik sürecinde sonu boşanmaya varan durumlarla karşılaşabilmektedir. Evliliğin başlangıcından bitişine kadar, hatta bazı durumlarda boşanma gerçekleştikten sonra bile, anne babalar çocuklarının hayatlarına müdahale etmeye devam etmektedir. Boşanma konusunda görüşleri alınan bir boşanma hâkimi, erkek annelerinin boşanma konusunda ne kadar etkili olduğunu, şöyle açıklamaktadır:

“Özellikle erkek anneleri var ya! İşte o geçimsizlik olaylarında anneler, erkek anneleri, yüzde altmış, altmış beş oranında kabahatlidir. (...) Ben size kendimden örnek veriyim. (...) 35 yıllık evliyim, ben 35 kere boşanmışım eğer avukat olarak kalsaydım memlekette. Benim yuvamı yıkmak için özel gayret sarf etti ailem. Çünkü ailem istemedi benim evliliğimi. Anneme sorarsan dayının kızını al diyordu. Babam da ablamın kızını al diyordu. Dedim ki siz beni yakacaksınız, ben beni yakayım, gittim kendi istediğimi aldım. Alırken de işi aceleye getirdiğim için karımla yemeğe bile çıkamadım. Yani dedim ki benim şu tarihte evlenmem lazım. O tarih, benim ailemin kurmuş olduğu planları nötr hale getirecek bir tarihti. O tarihte de evlendim. Annemin ve babamın istemediği bir evlilik yaptığım için eşimi rahat bırakmadılar. Kaçtım oradan. Çok da memnunum. Babam rahmetli oldu. Annem yaşıyor ama kafası hiç değişmedi. Benim annemin beş tane gelini var, hiçbirisi yanında değildir. Altı tane oğlu var, biri de Amerika’da. Beş oğlundan hiçbirisi yanında değildir. Peki, bütün evlatların, bütün gelinlerin kötü de sen mi iyisin?” (Erkek, 61 yaşında, evli, Beykoz).

Erkek annelerinin evlilikler üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, bu araştırmaya katılarak boşanma deneyimlerini paylaşan pek çok kadın tarafından dile getirilmiştir. Bulgular arasında, evlenen kadın ve erkeklerin ailelerinin, karşılıklı olarak birbirlerinden hoşlanmamaları nedeniyle ortaya çıkan negatif olayların yanı sıra, erkek annesinin boşanmaya neden olacak şekilde davranmasıyla ilgili pek çok örnek bulunmaktadır. Erkek annelerinin, evli çiftlerin özel hayatlarına yönelik müdahaleleri azımsanmayacak boyutlardadır. Erkek annelerinin bu tutumu, bazen maddi sıkıntıdan daha fazla evli çiftleri etkilemekte ve boşanma nedeni olabilmektedir.

“Aileler birbirlerini hiç sevmedi. Hiç kabullenemediler. Yüzde doksan beş biz aileler yüzünden ayrıldık. Yüzde beş de eşimin sorumsuz olmasından ayrıldık. Yani hayatla mücadelesi yoktu. Mesleği vardı da ne yapıp edip kendini işten çıkarttıyordu. Bir problem yapıyordu mutlaka. Ama sorunlar evlendikten iki hafta sonra başladı. Beni kabullenemediler. Çünkü benim kayınvalidem teyze kızını istiyordu oğluna. Oğlu da beni alınca kadın hiç bir şekilde kabullenmedi. Bana dedi zaten, ‘on tane de çocuğun olsa ben seni ayıracam, boşuna mücadele etme bu evlilik için’ dedi. İki aylık gelindim, evden kovdular ikimizi de” (Kadın, 31 yaşında, boşanmış, Kağıthane).

Toplumumuzda, kaynana olan kadın, elde ettiği gücü ve statüyü oğlu ve eşi üzerinde olumsuz şekilde kullanabilmektedir. Gelin-kaynana ilişkilerinde yaşanan bu olumsuzluklar, ataerkil iktidarın kadınlar arasındaki aktarımının bir yansıması olarak görülebilir. Kayınvalide, gelinin hizmetlerini oğluna harcadığı kendi emeğinin bir karşılığı olarak algılamaktadır. Genç kadınlar ise, kayınvalidenin denetimini etkisizleştirip bundan kaçınmaya çalışmaktadırlar. Bu iktidar mücadelesi, evli kadın ve erkek arasındaki ilişkiye zarar verecek boyutlara ulaşabilmektedir (Kandiyoti, 1997: 122). Erkek anneleri, başka şehirde yaşadıkları durumlarda bile, evli çift üzerinde baskı oluşturup sorun yaşanmasına neden olabilmektedir. Evlilikleri boyunca, eşleriyle yaptıkları her geziyi, başka şehirde yaşayan kayınvalidelerinden saklamak zorunda kaldığını söyleyen pek çok kadın bulunmaktadır.

“Sorunlar ailelerin birbirini tanmasıyla başladı. Nişan ve evlilikle sorunlar iyice baş gösterdi. Annesi oğlunun kendi egemenliğinde kalmasını istiyordu. Mesela yılda bir iki kere tatile gideceksek, bunu annesinden gizlemek zorunda kalırdık. Biz tatile çıkacağımız zaman ben bunu aileme çok rahat söyledim ve mutlu olurdu benim ailem öğrenince gezdiğimizizi. Ama o kendi ailesinden mutlaka saklama gereği duyardı. Çünkü onlar, niye bizim yanımıza gelmiyorsunuz tatilde? İznin ne kadar oğlum? İşte bu kadar iznin varsa niye yanımızda kullanmıyorsun diyen bir annesi vardı. Bu nedenle hep sıkıntı olurdu, tatiller, bayramlar, seyranlar” (Kadın, 38 yaşında, boşanmış, Şişli).

Boşanma deneyimlerini aktaran kadınlar arasında, aldatılma nedeniyle eşinden boşanmak isteyen, fakat anne babasından destek görmediğini söyleyen kadınlar da bulunmaktadır. Böyle durumlarda kadınların, toplumda yaygın olarak kullanılan “erkektir yapar”, “erkeğin elinin kiri”, “tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır” gibi klişeleşmiş ifadelerle karşılaştıkları görülmektedir. Bu ifadeler, geleneksel kurallara bağlı kız ailelerinin, evliliğin devam etmesi gerektiğine dair toplumsal inanışı nasıl içselleştirdiklerini göstermektedir. Bu örnekler, günümüzde, erkekten yana baskın olan cinsiyet rejiminin devam etmesine katkı sağlayanların, özellikle kız anneleri olduğunu göstermektedir.

"En çok zoruma giden sözlerden biri. Babam 'erkektir yapar, ama pişman olur, sen biraz sabırlı ol, biraz hoşgörülü ol, zaman ver' dedi. Baba bana zaman verir miydiniz öyle bir şey olsaydı dedim. 'Doğru konuş benimle' dedi. Yanlış bir şey söylediğimi sanmıyorum ben doğru söylüyorum ama siz yanlış anlıyorsunuz dedim. Baba şunu bil yalnızca dedim, ben bu adamı bir gün boşıycam, şu an çocuklar küçük ama ben bu adamı boşıycam, bunu aklınızın bir köşesine yazın dedim. Bunları söyledim ve odayı terk ettim" (Kadın, 44 yaşında, boşanmış, Beykoz).

"Aldatılma olayından sonra düşündüm boşanmayı. Beş yıllık evliydik. Gittim, ailele konuştu. Dedim ki böyle böyle. Bana söyledikleri şey şuydu, 'tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkanındır'. O yüzden ben aileme haber vermeden gittim boşandım. Boşandığımı da ailemden gizledim yani. Bu arada yine aileme gidip geliyorduk eski eşimle. Üç yıl falan böyle devam etti. (...) Benim psikolojim de alt üst olmuştu. Bitmiş bir evlilik ama bir arada görünmeye çalışıyorsun. Diğer taraftan yalnızsın, nereye gidiyorsun ne yapıyorsun belli değil yani. Belirsizlik içinde yaşıyorsun. Ailele bir müddet konuşmadık. Ağzlarına gelen küfürleri ettiler bana, öldürücez seni şudur budur. Ben dedim ki tamam elinizden geleni ardınıza koymayın, ben de savcılığa suç duyurusunda bulunuyorum ailem de olsa fark etmez, devletin kanunları var, beni devletin kanunları korur dedim. Gelin öldürebiliyorsanız öldürün dedim. Bunları yaşadım. Yani baya kötü günler yaşadım evlilik bitmiş olmasına rağmen. Hala daha eski eşimi, eşim olarak kabul ediyorlar, berbat bir durum" (Kadın, 33 yaşında, boşanmış, Kağıthane).

Türkiye toplumunda evlenmek, yetişkin olmanın bir ifadesi olarak algılansa da kadınlar, evlendikten sonra da denetim altında yaşamaya devam etmek zorunda kalmaktadırlar. Boşandıktan sonra ailelerinin kadınlar üzerindeki denetimi, onların hem özel hareket alanlarını hem de sosyal alanlarını kısıtlayacak şekilde artarak devam etmektedir (Bora ve Üstün, 2005). Maddi yönden kendine yetecek durumda olan kadınların boşanmak istemeleri de aileleri tarafından hoş karşılanmamaktadır. Böylesi durumla karşılaşan kadınlar, annelerin boşanmayı engellemeye çalışmalarını "zengin damadı" kaybetmeme çabası olarak yorumlamaktadırlar. Tüm gelir grubundaki kız annelerinin boşanmanın gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi yönündeki gayretlerinin, ekonomik kaygılarla yakından ilişkili olduğu görülmektedir.

"Annem de fişekliyor eşimi, 'bu davayı açsın da süründür onu' diyor, 'boşama da görsün' diyor. Benim annem. Onun derdi serveti bırakmıyım. Bana kimse karışamaz, kendi başıma aldım bu kararı, kimse engelleyemez beni Allah'tan başka dedim. Tabi o yumruğu masaya vurmak, her kişinin harcı değil. Annem de ne dedi biliyor musun? 'Boşan da görüym seni köpek' dedi bana, annem. Ben de içimden dedim ki, 'o köpek senin haberin olmadan boşansın da gör' dedim. Boşandığımdan annemin haberi yoktu. Arkadaşına gitmişti bir haftalığına" (Kadın, 48 yaşında, boşanmış, Kadıköy).

Araştırmaya katılan boşanmış erkekler de, aileler yüzünden yaşanan sorunları önemli boşanma nedenleri arasında saymaktadırlar. Görüşülen erkeklerin çoğu, eşinin, kendi ailesine farklı davranmasından duyduğu rahatsızlığı ve bu nedenle ortaya çıkan sorunları dile getirmiştir. Erkekler, kadınların evlendikten sonra erkeğin ailesini evlerinden uzak tutmaya çalışmalarını "ikiyüzlülük" olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, kadınların annelerine aşırı düşkün olmaları da, erkekler tarafından sorun olarak algılanmaktadır.

"Yani çifte standartlı olması en başta. Benim aileme karşı olabildiğince aileden uzaklaşacak şekilde davranıp kendisinininkiyle de olabildiğince yakınlaştıracak. Böyle, köylü kurnazlığıyla adeta. Evlenmeden önce benim ailele senli benli olup, sonradan herkesi olabildiğince uzaklaştırmaya çalışması, iki yüzlü davranması.. Benim hayat felsefem, insan kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına da yapmamalıdır. Evlilik de böyle. Senin akrabaların annen baban her gün bizde olsun, ama benimkiler gelmesin. Olmaz öyle!" (Erkek, 43 yaşında, boşanmış, Şişli).

"Biraz şeydi bizim hanım, annesinden kopamadı. Yüzünde sivilce çıksa annesine sorardı 'anne benim sivilcem büyüdü ne yapayım' o derece. Ya bırak sen ayrı bir eve çıkmışsın, onla konuşacağın şey sınırlı olsun artık. Her şeyi annesine danışır, bunu nasıl yapalım falan. Benle ilişkisini annesine niye söylüyor? Bu tür şeyler tabi, ben de hiç sevmem başkası dışardan müdahale etsin evliliğimize. İşte uyum sağlayamadık" (Erkek, 55 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Erkeklerin anlatılarından anlaşılmaktadır ki; erkekler, kadınların kendilerine ve kendi ailelerine tabi olmalarını istemektedirler. Aksi yönde davranan kadınlar, "ikiyüzlülükle" veya "yetişkin olamamakla" suçlanmaktadır. Kadınların annelerine düşkün olmasının, erkeklerde neden endişe yarattığı, anlatıların satır aralarında bulunmaktadır. Erkekler, karı koca arasındaki olumsuz durumların kadının ailesine aksettirilme olasılığını yok etmeye çalışmakta ve kadının ailesinden gelecek olan müdahaleleri engellemeye çalışmaktadırlar.

Türkiye'de evlilik, sadece evlenen kadını ve erkeği değil, onların ailelerini de birleşmeye ve kaynaşmaya mecbur eden bir kurumdur. Aksi takdirde, yeni evlenen çift, ailelerden gelen olumsuz etkiler yüzünden mutsuz olabilmektedir. Bulgular arasında, ailelerinin istememesine rağmen evlenen ve yine ailelerinin olumsuz etkileri yüzünden boşanan kadınlar ve erkekler bulunmaktadır. Böyle durumlarda, çiftin birbirine duyduğu aşk bile, sorunları örtmeye yetmemektedir.

"Hep sorun vardı zaten. Çünkü istemeyerek bir evlilik olduğundan dolayı aileler tarafından hep sorun oluyordu. Düğünde bile tartışma çıktı, kavga çıktı. Ablamla kayınvalidem tartıştı. Yani hep sorun vardı. Şu zamana kadar on sene evli kaldım, on kere bir araya gelmiş değillerdir onun ailesiyle benim ailem. En fazla beşte filan kalmıştır. Düğünde mesela takı olayında ablama geldi bir şeyler söyledi kayınvalidem, ablam da sinirlendi. O ona laf söyledi o ona.. Düğünün ortasında karıştı her şey. Hep sorun buydu, hep evliliğimiz sorunluymdu. İkimizin arasında sorun yok, ama o işte aileler. O mesela annesigile gidiyordu, onlar onu dolduruyorlardı. Ben gidiyordum bizimkilere, bizimkiler beni dolduruyor. Bir araya geliniyor senin ailen böyle dedi benimki böyle dedi, yok bunlar onu diyor yani

hep sorun vardı ama işte onu aşk biraz örtüyordu. Ama en sonunda örtmedi yani. On seneden sonra örtmedi yani, bir yerde kaldık” (Erkek, 31 yaşında, boşanmış, Şişli).

6.3.Cinsel Sorunlar

Evlilik, cinsiyeti, kültürü ve kişiliği birbirinden farklı olan kadının ve erkeğin aynı evi ve hayatı paylaşmaya başlamasıdır. Evlilikteki cinsel yaşantının, evliliği olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilecek önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Fakat toplumumuzda, kadınların ve erkeklerin cinsel konulardaki bilgi ve deneyimleri birbirlerine eşit değildir. Feminist cinsellik kuramı, cinselliği de toplumsal cinsiyet eşitsizliği kuramı içine yerleştirmektedir (MacKinnon, 2003: 151). Türkiye toplumunda, kadın ve erkeklerin cinselliklerini yaşayışları arasındaki uçurum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ülkemizdeki boyutunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin öğretilmeye başlamasından itibaren, kızlar ve erkekler, her konuda olduğu gibi cinsel yönden de farklı şekilde yetiştirilmektedirler. Cinsellikle ilgili konular, kızlara kötü, ayıp, pis, günah gibi kavramlar eşliğinde öğretilirken, erkeklere, cinsellikle ilgili her konu “erkek” olmalarıyla ilişkilendirilerek öğretilmektedir. Cinsellikle ilgili konular, erkekler tarafından, iyi, güzel, haz ve gurur verici bir aktivite olarak algılanmakta, erkeklerin cinsellikle ilgili deneyim kazanmaları hem yakın çevreleri hem de toplum tarafından teşvik edilmektedir.

Türkiye’de genç kızların büyük çoğunluğu, ilk cinsel deneyimini eşiyile yaşamaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki bu eşitsiz durum, çiftlerin boşanmaya varan sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Evlilik yaşantısına, cinsel bilgi bakımından erkeklerle eşit şartlarda başlamayan kadınların anlatıları, evlendikten sonra, cinsel konulardaki bilgisizliklerinin farkına vardıklarını göstermektedir. Fakat bu farkındalık, yine de cinsellikle ilgili olumsuzluklar yaşamalarını engellememektedir. Görüşülen boşanmış kadınlar arasında, cinsel baskı altında yetiştirilmesini, cinsel yönden mutlu olamamasının nedeni olarak gören pek çok kadın bulunmaktadır.

“Diyorum ya cinselliği yaşamadığım için bitti olabilir evliliğimiz. Evliliği ayakta tutan şey cinsellik ama bunu bir kaç senedir insanlar artık çok rahat konuşabiliyor. Bizim dönemimizde ayıp, sus, öyle şeyler söylenmez. Ben mesela şeyi bilmiyordum. Bayanların vajinası herkeste aynı zannediyordum. Penis olarak da sadece eşiminkini gördüm bütün erkeklerinki aynıdır diye düşünüyordum. İnternet sayesinde bi çok şey öğrendim. Cinsellik nasıl yaşanır işte orgazm nedir falan bunları bilmeden evlendim. Bana göre çiftler evlenmeden önce aslında, Türk toplumu kaldırmıyor ama bana göre evlilik öncesi cinsellik yaşanmalı diye düşünüyorum. Yani cinsellik çok önemli bir şey. Ben öpüşmeyi eşimden öğrendim, sevişmeyi eşimden öğrendim ama her şey farklıymış yani. Ben otuz üç yaşındayım yeni yeni öğreniyorum bir çok şeyi. Mesela eşimle yaşadığım cinsellikte ben hiçbir zaman zevk almadım hep acı hissettim” (Kadın, 33 yaşında, boşanmış, Kağıthane).

Kadınların cinsel konularla ilgili bilgisizlikleri, onların “ilk gece korkusunu” yoğun bir şekilde yaşamalarına neden olmaktadır. Bu korku nedeniyle kadınlar cinselliği, zevk alma ve doyuma ulaşma alanı olarak görememektedirler. Bulgular, kadınların cinsel bilgisizliğinden kaynaklanan korkuların, hayatları boyunca onların cinselliğe bakış açılarını olumsuz yönde etkileyebildiğini göstermektedir.

“Evlendiğim gün benim için çok kötü bir tecrübe oldu. O gece benim için çok kötü bir geceydi. Hatta cam açık olsaydı kendimi camdan atardım o derecede yani. Sanırım o da çok sabırsızca davrandı ve çok canım acıdı. O gece benim için çok kötüydü belki de hayat boyu cinselliği etkileyebilecek bir şeydi. Çok ağlamama rağmen, ağlayarak oldu o iş. Ağlamama, istemememe rağmen oldu. Çok da sevmedim cinselliği. Çok yana yakıla aradığım bir şey değil. Bu ilk geceye mi dayanıyor bilmiyorum. Sonrasında da tabi başka tecrübelerim olmadığı için cinselliğin o şekilde yaşandığını düşündüm. Ne şekilde dersen, cinselliği yaşadınız, iş bitti, gidip banyoya yıkanma, arkasından televizyonun karşısına geçme. O sırada ben yatakta uyuyordum ama. Bu salonda, sigara, kola, çikolata falan, bu şekilde gecenin tamamlanması. Beş altı yıl bu şekilde gitti ve ben sonradan dedim ki bu, böyle olmamalı yani. Cinsellik bu değil. Baştan beri aynı şekilde, standart” (Kadın, 31 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Toplumumuzda, annelerin, kızlarının “namusunu” koruma amaçlı yoğun baskıları yüzünden, kızların ilk gece korkusu, gördükleri baskıyla doğru orantılı olarak artmakta ve ilerleyen yıllarda da kadının mutsuzluğunun temelini oluşturmaktadır. Erkek egemen toplumun sürekliliği, kızların cinsel konularda baskı altında tutulmasıyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Erkek egemen toplumda kızların bekâreti, onurun, namusun ve şerefin simgesi olduğundan, erkek kardeşlerin, kocaların ve babaların himayesindedir (Cindoğlu, 2003: 116). Bu alanın bekçiliği ise, kız anneleri tarafından yapılmaktadır. Cinsellikle ilgili deneyimlerini aktaran kadınlar arasında, eşinin anlayışı sayesinde, evlendiği gece “namus” kurbanı olmaktan kurtulduğunu söyleyen kadınlar bulunmaktadır.

“Ben mesela ilk evlendiğim gece ağlamaktan komalık vaziyete geldim. Eşim dedi ki bana, istersen yapmayalım dedi, daha sonra yaparız dedi. Yok dedim annem bana söyledi kesinlikle bugün olması gerekiyormuş dedim. O stresi yaşıyorsunuz yani. Annem bir kere yapmazsan bir daha hiç yapamazsın demişti. (...) Neyse o gece oldu ama bu sefer hani nerde kan gelmedi diye bir panik bende ağlıyorum. Ben kız değil miyim felan diye ağlıyorum. Eşim diyor ki bana kan gelmese de ben seviyorum seni problem değil diyor. Ben kendimi paralıyorum ama ben bakireyim diye. (...) Yani bunlar bile insanı ürkütebiliyor. Çok anlayışsız bir eşim olabilirdi, kalkıp bu bakire değil diyebilirdi, o gece hastanelerde gezdirebilirdi, bir sürü şey olabilirdi” (Kadın, 33 yaşında, boşanmış, Kağıthane).

Görüşülen kadınlar arasında, halk arasındaki yaygın tabirle ten uyuşmazlığının, cinsel yaşantıyı olumsuz yönde etkilediğini söyleyenler bulunmaktadır. Evlenmeye karar verirken “cahilliği” nedeniyle bu konuyu önemsemediğini söyleyen kadınlardan bazıları, bu uyuşmazlık yüzünden boşandığını belirtmektedir.

“Cinsellik çok önemli. Yani eşimle cinsellikte uyuşmadığımızı fark etmişim ben ilk zamanlar ama bir şey yapamadım. Tenimiz hiç uymadı birbirimize. Yani şey, uymayınca hiç istemiyorsun o insanı, haz duymuyorsun. O sanki sana böyle olmuş olmamış gibi geliyor yani. Çünkü benim kız kardeşim anlatıyor yani resmen eşini istiyormuş, dokunduğunda ürperiyormuş. Bende olmadı hiç. O zaman anladım iyice, uyuşmadığını. Çok soğuk geliyordu. Yeni evliyken hissettim. Hatta ilk öptüğünde bile bir şey alamadım. Cahillik benim ki yaaa! O zaman bile bitebilirdi ama bilmiyordum neden olduğunu” (Kadın, 35 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Evlenmeden önce eşiyile cinsel yakınlığı olan kadınlardan bazıları, evlendikten sonra eşinin kendisinden uzaklaştığını belirtmektedir. Oldukça seyrek gerçekleşen “yatak” olayının dışında, eşinin kendisine davranışlarından da memnun olmayan kadınlar, bu yüzden cinsel isteklerinin kaybolduğunu söylemektedir. Aşağıdaki alıntıda ayrıca, hamilelik dönemindeki cinsel uzaklaşmaların vurgulandığı da görülmektedir.

“Evlenmeden önce de çok sık şey yapmazdık ama en azından ben gittiğimde beni itmezdi. Ben yanına giderdim, uzanırdık koltukta dar da olsa falan filan. Ama bu itmeler, batyosun, kemiğin batıyo, git, uzaklaş, evlendikten sonra bunlar başladı. Evlenmeden önce her şey daha farklıydı. Hani ten uyumu diyorlar ya, ben eşimin bana dokunmasından hoşlanırdım, beni öpmesinden hoşlanırdım. Ama evlendikten sonra yatağın dışında biz hiç karı koca gibi değildik. Böyle olunca, yataktaki ilişkiden ben daha çok nefret ediyordum, istemiyordum. Bana kızardı benden talep gelmezse şey yapmıyorsun derdi. Yoook, çünkü daha önce içimi hoş edecek başka bir şey olmamış ki. Benim için cinselliğin hiç önemi yoktu. Olsaydı zaten kocam altı ay yatmamıştı benle. Önemli olsaydı o zaman bitirirdim evliliği. Ben doğum yaptıktan sonra altı ay benimle hiç yatmadı. Nedenini hiç sormadım. İstemediğini hissedince niye sevişmek isteyesin, niye cinsellik yaşayasın?” (Kadın, 39 yaşında, boşanmış, Kağıthane).

Araştırmaya katılan kadınların anlatıları, erkeklerin evlilikle ilgili sorumluluklarını yerine getirmemelerinin, kadınların cinsel tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Evlilikleri boyunca, eşlerinden istedikleri duygusal yakınlığı bulamadığını söyleyen kadınlar, yaşadıkları bu hayal kırıklıklarına evlilik sorunlarının da eklenmesi nedeniyle, cinsel isteklerinde azalma meydana geldiğini belirtmişlerdir. Bu defa, eşleri tarafından “soğuk kadın” olmakla suçlandıklarını söyleyen kadınlar, yaşanan sorunların eşlerinin cinsel isteğinde bir değişiklik yaratmadığını belirtmişlerdir.

“Cinsellik olmayan evlilik herhalde olmaz ama cinsellik de her şey değil. Onu anladım evlilikte. Aşk evliliği yapınca ilk aşamada cinsellik en önemli şey gibi geliyor ama sevgi saygı oturmuyunca, sadece cinselliğe dayalı bir şeyin de yürümediğini görüyorsunuz. Sorunlarla uğraşmaktan artık cinsellik falan da kalmamaya başlıyor yani. İstekli olmak durumundasınız ama istek duymuyorsunuz. Bu sefer de sizi soğuk olmakla suçlayan bir eş oluveriyor karşınızdaki. Ben evliliğin başında cinsellik konusunda daha farklıydım, yani aşkım çok üst düzeydeydi daha farklı hissediyordum. Ama sonra karşılaştığım sorunlar, beni o kadar boğdu ki, bu evlilik, istemez oldum yani. Ama onun için cinsellik yine çok önemliydi. Belki de erkekler için cinsellik her koşulda olabilir ama kadınlar için aynı şey değil yani. Hoş hisleriniz ve duygularınız ön planda olduğunda yaşayabilirsiniz cinselliği” (Kadın, 38 yaşında, boşanmış, Şişli).

Araştırmaya katılan boşanmış erkeklerin cinsellikle ilgili deneyimlerini aktarmadan önce, bir boşanma hâkiminin, toplumumuzdaki kadınların cinsellikle ilgili tutum ve davranışlarının, erkekler tarafından nasıl yorumlandığı ile ilgili gözlemlerini aktarmak uygun olacaktır. Yılların kendisine kazandırdığı deneyimlere dayanarak konuşan boşanma hâkiminin söyledikleri, toplumun ve erkeklerin, kadına bakışını açıkça yansıtmaktadır.

“Kadınlar kocalarını çok ihmal ediyorlar. İsterse bir kadın var ya kocasını dünyanın en iyi erkeği yapar. Ama istemiyorlar ki! O zaman niye evlendin o da ayrı bir mesele. Koca bulamıycam diye ilk önüne çıkanla evleniyor. Açık söylüyorum. Kadınların doğasında şu vardır: Erkeğe sığınma, kadın bir başına olmak istemiyor. Türk kadını için cinsellik de söz konusu değil. Hiçbir kadın bugüne kadar sarhoş değilse, akıl hastası değilse kocasına gel beraber yatalım dememiştir. Evet, ben bunu irdeledim inanın böyle. Türk kadınında cinsellik yok bir kere. Muhteşem bana göre, Türk kadını dünyanın en güzel yaratığıdır. Muhteşem bir annedir. Ama Türk kadınının cinselliği yok. O zaman erkeğin kusuruna bakmıycaksınız. Benim annem de bu hataları yaptı babam üzerine iki tane karı aldı” (Erkek, 61 yaşında, evli, Beykoz).

Boşanma hâkiminin de açıklamaya çalıştığı gibi, erkekleri en mutsuz eden şey, istediği gibi bir cinsel yaşantıya sahip olamamaktır. Türkiye toplumunda, kadının cinselliğinin olmadığına inanılması ise dikkat çeken başka bir noktadır. Boşanma hâkiminin, kadını ‘cinselliği olmayan muhteşem bir anne’ olarak tanımlaması, toplumumuzda, evlenen ve anne olan kadının cinsellikten soyutlandığını ve kutsal bir varlık olarak, öteki kadınlardan ayrı bir yere konduğunu göstermektedir. Toplumun, kadına bakış açısını yansıtan bu alıntı, Engels’in, ataerkil düzende kadınların durumuyla ilgili saptamasına uygun görünmektedir. Engels, ataerkil aile biçimine geçilmesinden itibaren, kadınların, iki kategoriye ayrıldığını, erkeğe keyif veren veya çocuk doğuran bir nesne haline geldiğini belirtmektedir (Engels, 1998: 68). Toplumsal bakış açısından kadın böyle görünse de, erkekler, eşlerinden cinsel isteklerine karşılık vermesini istemektedirler. Erkekler

arasında, kendisini “sekse düşkün” olarak tanımlayan ve şimdikiye kadar istediği gibi bir eşe rastlamadığını söyleyenler bulunmaktadır.

“Ben üç eşime de söyledim. Ben sekse düşkün bir insanım. Ben bunu ilkinde olsun, ikincisine, üçüncüsüne de söyledim. Beni dedim bu yönden mahrum etmeyin. Ben dışarıya bakmıyım. Şimdi öyle an oluyor, diyelim ki misal, bugün eşimle yattım ben, ertesi gün bir daha arzuluyorum eşimi. Eşim değil mi arzularım. Yok, dün yaptın, bugün olmaz! Üçünde de bunu yaşadım ben yani. Bu benim için öncelikli bir durumdu yani. Eğer kabul ediyorsan evlen benimle, etmiyorsan hiç evlenme dedim. Baştan okey diyorlar, ondan sonra sorunlar çıkıyor” (Erkek, 42 yaşında, evli, Beykoz).

Evdeki sorunlar yüzünden, cinsellikten zevk almadığını ve eşinden uzaklaştığını söyleyen kadınların, eşleri tarafından “soğuk kadın” olmakla suçlandıklarını, yine onların anlatılarında görmüştük. Aynı konuya, erkeklerin penceresinden bakıldığında ise, onların, evde yaşanan sorunlardan hiç bahsetmedikleri ve cinsel yaşantıdaki olumsuzlukları sadece kadının cinsel isteksizliğine bağladıkları görülmektedir. Bazı erkekler, cinselliğin yaşam boyu önemli olduğunu vurgulamalarına karşın, eşleriyle cinsel yönden uyum sağlayamadıklarını belirtmişlerdir. Eşleriyle, hangi nedenle cinsel uyum sağlayamadığını açıklamaktan kaçınan bu erkekler genellikle masturbasyon yaparak cinsel ihtiyaçlarını karşıladıklarını söylemektedirler.

“Cinsellik bence, kim ne derse desin ilk planda. Freud o kadar doğru söylemiş ki cinsellik olmadan hiçbir şey olmaz. Ben şu kel kafamı yarım saat tanyorsam sebebi cinselliktir. Sadece erkek yönünden değil, cinsellikte kadın da tatmin olur, olmalı. Sorunları varsa mutlaka tartışılmalı. Büyük bir cesaretle, bu hiç ayıp değil. Ama eşim bu konuda hiç açık davranmadı. Cinsellikte de uyumlu olduğumuzu söyleyemem ama işte gidermeye çalıştım. Yani ya masturbasyon yapıyorsunuz, ya da... Başka bir şey de yapmıyorsunuz. Bu kadar” (Erkek, 47 yaşında, boşanmış, Kadıköy).

Görüşülen kişiler arasında, masturbasyon yaptığını söyleyen hiçbir kadın olmamasına karşın, masturbasyonun erkekler tarafından sıklıkla uygulandığı anlaşılmıştır. Eşlerinin cinsel konulardaki isteksizliğinden ve anlayışsızlığından yakınan erkekler, masturbasyon yapmak zorunda kaldıklarını söylemektedirler.

“Affedersin o üç dakikada orgazm oluyordu ya da öyle gibi yapıyordu bilmiyorum, ben kalıyordum bu sefer. Dönüyor arkasını yatıyor yani. Erkeklerin yaptığını o bana yapıyor. Vallahi billahi, film yani. Ortada kalırsın böyle, acayip bir şekil olurdu. Ben gider kendi kendimi tatmin ederdim. Bunalıma girerdim bazı geceler yani. Bir, iki, üç, beş söylüyorsun ama değişen bir şey yok. Benim gelmediğimi bilmiyor mu anlamıyor mu, olur mu böyle saçma bir şey yani. Belli yani ortada. Soğuyorsun yani otomatikman” (Erkek, 48 yaşında, boşanmış, Kadıköy).

Boşanmış erkekler arasında, eşleri hamile kalana kadar, cinsellikle ilgili bir problem yaşamadığını ama hamilelik döneminden sonra sorunların arttığını söyleyenler erkekler de bulunmaktadır. Hamilelik sürecinde veya eşinin cinsel isteksizliği nedeniyle sorun yaşadığını dile getiren pek çok erkeğe karşın, eşiyile arasında cinsel isteksizlikle ilgili bir sorun yaşamadığı halde boşandığını söyleyen erkekler de bulunmaktadır. Bazı kadınların, önemle altını çizdiği gibi, bazı erkekler de, cinsel yaşantıdaki uyumun boşanmayı engellemediğini düşünmektedir.

7.Kadınların Boşanma Nedenleri

7.1.Aldatma ve Aldatılma

Aldatma olgusu, Türk medeni kanununda “zina” terimiyle yer almakta ve mutlak boşanma nedeni olarak kabul edilmektedir. İslam hukuku terimi olan “zina” kadın ve erkek arasında nikâh olmadan gerçekleşen cinsel birleşme anlamına gelmektedir. Bu anlamda, İslam dini, evlenen kızın bakire, erkeğin de bakir olması gerektiğini belirtmektedir. Ancak, erkeğin anatomik yapısı, onun bekâretini anlamamıza ya da sorgulamamıza izin vermez. Cinsler arasındaki bu eşitsizlik Mernissi tarafından “sosyal şizofreni” olarak adlandırılmaktadır (Mernissi, 2003: 104).

Türk medeni kanununda yer alan “zina” evli olan kadın veya erkeğin, karşı cinsten biriyle cinsel ilişkide bulunmasını kapsamaktadır. Yakın zamanda, suç olma kapsamından çıkarılan zina, aile birliğini ve toplumun düzenini korumaya yönelik bir tedbir olarak önemini korumaktadır. Bulgulardan elde edilen bilgi, medeni kanunda mutlak boşanma nedeni olarak yer alan zina ile toplumda erkeklere özgü bir davranış olarak değerlendirilen “zina” olgusunun, aslında, evlilik birliğinin devamına hizmet ettiğini göstermektedir. Medeni kanundaki zina, mutlak boşanma nedeni olarak, bir aileyi sonlandırırken, boşanma olayının gerçekleşmesinden sonra yeni bir ailenin oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Ancak, zina yapmasına karşın, eşlerinden boşanmak istemeyen kadınlar, zina maddesinin evlilik kurumunun devamına hizmet etmesini engellemektedirler. Bu konuyu açıklığa kavuşturmak açısından, yine boşanma hâkiminin konuyla ilgili görüşlerine yer vermek uygun olacaktır.

“Ben bunu kendi ailemde de yaşadım. Benim rahmetli babam, okuması yazması olan tahsilli bir insandı. Annemle sevişerek evlendi fakat bir gün o sevda bitti. Babam gitti başka bir kadınla evlendi. Boşanmadan, çünkü annem boşanmadı babamdan. Annem bunu kabullenemedi. Kırk sene ayrı kaldı annem babam, hiç bir araya gelmediler. Üvey annemden dört tane çocuk oldu. (...) Annem dedi ki, ben önce kumamı gömücem, sonra kocamı gömücem, kocamın maaşını alıp yaşayacağım. Aldı yaşıyor şimdi. Ama babam, kuma öldükten sonra bir karı daha aldı. Şu anda üçüncü hanımı yaşıyor. Evlilik bu mudur ya! Böyle olmaksızın bırakın insanlar zina yapsın. Lütfen evlenmesin! Siz üç kere evlendiğiniz zaman bir kere aileyi paramparça ediyorsunuz. Zina yaptığımızda, hele hele bunu eşinizden gizleyebiliyorsanız, inanın çok daha makbuldür. Bakın, zina yapmak iyi bir şey değil ama böyle

yapmaktan daha iyidir. Kimse kimseyi kandırmasın. Hali vakti yerinde olan, kendine güvenen bütün erkeklerin ikinci hanımları vardır. Mesela, ben buna bile saygı duyarım, bir erkek de, kadın da 'seni sevmiyorum, beni başışla' bunu diyebilmeli. Ben eşimden başka biriyle olmak istiyorsam eşim de benden ayrılmak istemiyorsa o zaman ben istediğim gibi yaşama hakkına sahibim. Bunu diyebilirsek evliliği kurtarırız" (Erkek, 61 yaşında, evli, Beykoz).

Boşanma hâkiminin anlatısından anlaşıldığı gibi, medeni kanunda mutlak boşanma nedeni olarak yer alan zina, bir evliliğin kolayca bitirilip, diğer evliliğin gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır. Fakat bazı durumlarda, kadınlar, eşlerinden boşanmak istememektedirler. Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, hâkimin annesi, eşi öldükten sonra kendisine bağlanacak olan maaşı kaybetmek istemediği için, kocasından resmi olarak boşanmamıştır. Bu örnek, kadınların, kocalarının sağlığında olduğu gibi ölümünden sonra da evliliği maddi bir güvence olarak algılandıklarını göstermektedir.

Boşanmış kadın ve erkeklerin, aldatma ve aldatılma ile ilgili deneyimleri incelendiğinde, üçüncü kişiyle duygusal bir bağ kurulmadıkça, boşanmanın tercih edilmediği görülmüştür. Üçüncü kişinin kesin olarak tercih edildiği durumlarda ise, kadınların ve erkeklerin tutumları farklılık göstermektedir. Erkekler, eşlerinin başka bir erkekle ilişkisini öğrendiklerinde, boşanmayı hemen kabul etmekte, kadınlar ise, eşlerinin başka bir kadınla evlenmesini engellemek için boşanmaya yanaşmamaktadırlar. Aşağıdaki alıntı, böyle bir durumda, aldatan ve aldatılan kadınların olayları nasıl algıladıklarını göstermesi açısından önemlidir. Bu örnek, ailelerin sonlanma sürecinde, annelerin yanlış tutumlarının, çocukların ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini de yansıtmaktadır.

"O dönemde bir hafta sonu Sapanca'da bana evlenme teklif etti. Birlikte dava açalım, aynı zamanda boşanalım dedi, tamam dedim. Eşim seferden döndüğünde dilimin döndüğü kadar hiç onu kırmamaya çalışarak boşanmak istediğimi söyledim. (...) Biz boşandık. Bu arada o ayrılmadı, çünkü eşi boşanmak istemedi. Bu tarz davranışlar korkunç yanlış. Biri kalkıp da ben başka birini seviyorum, seni sevmişim, hala seviyorum ama sevgili olarak başka insanlaym dediği zaman o insan o ilişkiyi ya bitirsin ya da bitirmiyorsa hiç sesini çıkarmasın. Ben öyle düşünüyorum. Bu ne yaptı, bitirmede, çocukları kullandı hep. O kadar yanlış yaptı ki! Bak baban şöyle yaptı, baban böyle yaptı! Yazık günah değil mi? İki tane kız çocuğu. Onların ruhsal durumu bozuldu, kendi bozuldu, ben bozuldu, eşim bozuldu. Bunların nedeni tek ben değilim. Ben ne denirse pat diye yaptım. Her şeye hazırdım. Ben onu çok sevdim. Hala da seviyorum. Ee ne oldu, bırakmadı karısı. Hani inada bindiriyorlar ya, kıymete bindi benim varlığım ortaya çıktıktan sonra. Hani kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur diye bir şey vardır, aynen öyle oldu. Hiç öyle değilim" (Kadın, 49 yaşında, evli, Şişli).

"Yasak ilişki" yaşayan evli kadın ve erkekler arasında, daha çok kadınların, eşinden boşanarak sevgilisiyle evlenme eğiliminde oldukları görülmektedir. Kadınların böyle bir düşüncüyü doğru kabul edip, bu yönde davranmalarının kültürel yapıyla yakından ilişkili olduğu açıktır. Kadınların, yaptıkları "hatayı" veya başka bir ifadeyle "namuslarını" temizlemek amacıyla, âşık oldukları erkekle evlenmek için çabaladıkları görülmektedir. Erkekler ise, erkek egemen toplumun kendilerine verdiği cinsel davranış özgürlüğü nedeniyle, kendilerini, ilişki kurdukları kadınla evlenmeye mecbur hissetmemektedirler. Aşağıdaki alıntı, hem aldatan hem de aldatılan kadının yaşadığı baskıyı yansıtmaları bakımından önemli bir örnektir.

"İstediğim zaman görmeye gidiyordum. Açıkçası adı yakalamak mıdır, eşi yakaladı bizi muayenehanede. Tabii ki hiç hoş bir şey değil bir kadın için. Benim için de hoş değil onun için de hoş değil. Daha sonra benimle olurken onunla, onunla olurken benimle. Bu beni çok rahatsız etmeye başladı. Yani hem onu aldatıyor hem beni aldatıyor. Biz birbirimizi kullanalım gidelim, öyle bir ilişki istemiyorum ki ben. Yapım öyle değil. Öyle olsa çok erkek girerdi hayatıma. O belki şöyle sandı, birlikte olurum ondan sonra biter gider, benim evliliğim de devam eder gider" (Kadın, 49 yaşında, evli, Şişli).

Bu deneyimlerden de anlaşıldığı gibi, aldatma eylemine aynı kişiyle devam edilmesi halinde, aldatılan kişinin üzerine düşeni yapmaması, başka bir ifadeyle, mutlak boşanma nedeni olan zina gerekçesiyle boşanmaması, sorunların büyümesine neden olmaktadır. Boşanmış kadın ve erkeklerle yapılan görüşmelerde, otuz iki erkek arasındaki yirmi sekiz erkek, evli olduğu süre içinde, başka kadınlarla kısa veya uzun süreli ilişkiler yaşadığını söylemiş, dört erkek ise, bu konuda konuşmak istemediğini belirtmiştir. Otuz iki kadın arasından sadece beş kadın, evli olduğu süre içinde başka bir erkekle ilişkisi olduğunu açıklamakta sakınca görmemiş, yirmi yedi kadın ise, evli iken başka bir erkekle ilişki kurmadığını söylemiştir. Ancak, pek çok kadın, evliliği boyunca, eşinin farklı kadınlarla ilişki yaşadığını anladığını belirtmiştir. Aşağıdaki anlatı, kadınların, eşlerinden şüphelenmeleri durumunda "dedektif" gibi araştırıp gerçekleri öğrenebileceklerini göstermektedir.

"Cep telefonunu kullandım arama listelerini aldım, dedektiflik yaptım yani, ve itiraf ettirdim sonunda. Anlatmak zorunda kaldı. (...) Yani her sene bir kadınla gönül macerası yaşadığını itiraf etti. Kimi eski arkadaş, kimi iş çevresinden, genelde meslek sahibi, İstanbul'da yaşayan kadınlar. Tabi kendimi çok şey hissettim. Kötü hissettim. Sonra iki kere daha yakaladım ben bunu. Bir keresinde cep telefonu açık kaldı, bir kadınla kakarakikiri yapıyor, bunu duyuyorum. Bir keresinde de arkadaşım görüyor bunu, yanında başka bir kadınla. Sonra işte kavgalar, inatlaşmalar derken evleri ayırdık" (Kadın, 41 yaşında, boşanmış, Kadıköy).

Eşi tarafından aldatılmayı, boşanma nedenleri arasında öncelikli bir yere koyan kadınların deneyimleri incelendiğinde; bu kadınların, boşanmaya uzun süre direndikleri görülmüştür. Boşanma,

erkeklerin aynı davranışları, aynı kadınla veya başka kadınlarla sürdürmeleri sonucunda gerçekleşmektedir. Aldatılma nedeniyle boşanmak zorunda kalan kadınların söyledikleri, aldatılmanın, kadın üzerindeki psikolojik etkilerini yansıtmaları bakımından önemlidir.

Aldatılan kadınlardan bazıları, eşlerinin başka bir kadınla beraber olduğunu, yine eşlerinden duydukları halde, boşanmak yerine beklemeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Aşağıdaki anlatı, "Türk kadını hesabı" eşinin eve dönmesini bekleyen bir kadına aittir. Kadının sabır göstermesi, boşanmayı engelleyememiştir.

"Başka kadınlar girdi araya. Patron ya işte kariyeri var, parası var, altında çok lüks arabası var. İşte sekiz, on sene önce BMW, Mercedes filan. Bursa'da fabrikamız vardı. Oraya gidip geliyordu gündüzleri sabah akşam. Ondan sonra ustalara ev tutucam dayayıp döşeycem işçiler orada kalacak dedi. Bir bakıyorum haftanın üç günü orda. (...) Annemle beraber sana gelicez başkın yapıcaz diye blöf yaptım. Sakın gelmeyin dedi panik yaptı. Sonra inkâr edecek durum kalmadı artık. Evet, ama dedi, ne onu bırakırım ne de seni bırakırım dedi. Ben dedim o zaman, ben seni bırakıyorum. Bir kadının da gururu var. İşte, ben çocuklarımla beraber oturdum. Sonra başka kadınlar oldu. Ben hala sabrediyorum ama ha düzelir ha düzeldi diye, Türk kadını hesabı. Üç yıl boşanmadım. Sonrasında zaten beş ev, iki fabrika tefecilere gitti. İşte, Bursa'ya gidip gelirken şimdi evlendiğini buldu." (Kadın, 41 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Boşanmış erkeklerin anlatıları, kadınların, aldatılma konusunda ne kadar sabırlı olabileceklerinin farkında olmadıklarını göstermektedir. Görüşülen erkeklerden bazıları, eşlerini aldatmalarının, boşanmalarına neden olduğuna inanmaktadır. Buna karşın, erkekler, farklı kadınlarla, kısa süreli beraberlikler yaşamalarının doğal olduğunu düşünmektedirler. Bazı erkekler ise, yalnızca erkeklerin değil kadınların da tek eşli yaşama uygun olmadığını düşünmektedir.

"Öğrendi kazayla, ben söylemedim. Bilgisayarımın öğrendi. Sonra paranoyaklaştı doğal olarak. (...) Ama onun dışında aramızda cinsel problemler de ucundan kıyısından başlamıştı. Sradanlaşma gibi, birlikte olamama gibi, isteksizlik gibi ama ne neyi doğuruyor tam emin değilim. Ben aldattığım için mi isteksizliği arttı yoksa onun isteksizliği arttığı için mi ben onu aldattım? Yani tam yumurta tavuk meselesi bu. Ama fikrimi sorarsanız ben kadının da, erkeğin de monogamik olduğuna inanmıyorum. Kadın da, erkek de poligamik aslında. Sadece bir takım bunu bastırma mekanizmalarımız var. Kadında böyle fiziksel bir aktivite için duygusal bütünleşme olması lazım. Erkekte duygusal bütünleşmeye de gerek yok. Erkekler biraz daha kolay aldatıyor. Yani poligamik olduğumuz halde bunu yaşayamıyoruz ama küçük yerlerden pırtlıyor yani. Bu kadar basit. Ve aldatan sadece erkekler değil evli kadınlar da çok aldatıyor. Ama çok daha alttan, çok daha zekice yapıyorlar bunu" (Erkek, 34 yaşında, boşanmış, Kadıköy).

Boşanmış erkekler arasında, aldatma olayının başlamasına, eşinin sebep olduğunu söyleyenler bulunmaktadır. Bazı erkekler, eşleriyle aralarındaki cinsel yaşantının başka kadınlara anlatılması nedeniyle, ilişki kurmaya "mecbur" kaldıklarını belirtmişlerdir. Ancak, görüşmeler sırasında bu erkeklerin, evlilikleri boyunca başka sorunlar da yaşadıkları belirlenmiştir.

"Şimdi bana göre bir kadının bayan arkadaşına cinselliğinden kocasının cinselliğinden bahsetmesi çok yanlıştır erkek olarak bile bahsetmeyiz yani. Maalesef benim hanımın bu tanıdık birisiydi, bu birlikte olduğum insan ve onlar devamlı sohbetleri esnasında bizim özelimizle ilgili konuşmuşlar. Kadının da yedi senedir kocası yok, ilgisini çekmiş yani. Kadın aslında askıntı oldu ilk önce. Ben de karşılıksız koymadım yani. Yani biz de aldatmış olduk hanım tarafından, aynen böyle başladı samimi söylüyorum. O ilişki üç sene civarında sürdü. Sonuç itibarıyla kendisinde bir soğukluk başladığı için bizim artık cinsel hayatımız rayından çıktı. Ondan sonra aynı şeyleri papağan gibi tekrarlayıp durdu ve sonuçta zaten yıpranmış olan evlilik tamamen bitmiş oldu" (Erkek, 46 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Erkeklerin anlatıları, onların, başka kadınlarla beraber olmak için bahane bulmakta zorlanmadıklarını göstermektedir. Oysa evli çiftlerden birinin sadakatsizliği veya evlilik dışı bir ilişkiyi sürdürmesi durumunda, kişinin hem kendisinde, hem de eşinde cinsel işlev bozuklukları görülebilmektedir (Velidedeoğlu, 2006). Bu saptama, kadın ve erkek arasındaki cinsel uzaklaşmaya, özellikle erkeğin cinsel özgürlüğünün neden olduğunu düşündürmektedir. Başka kadınlarla beraber olmayı, "normal" karşılayan erkek, eşiyse yaşadığı cinselliğin tatminkâr olmadığını düşünmekte ve "aldatma"ya devam etmektedir. Erkekler arasında, eşleri hamileyken, cinsel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla, başka kadınlarla kısa süreli ilişkiler yaşadığını söyleyenler de olmuştur. Erkeklerin anlatıları, bu tür ilişkilerin erkekler tarafından olağan karşılandığını göstermektedir. Bazı erkekler ise eşleriyle cinsel sorunlar yaşamaları nedeniyle başka kadınlarla ilişki kurduklarını söylemişlerdir. Eşlerinden ilgi görmedikleri için dışarı yöneldiklerini vurgulayan erkeklerin anlatıları, bir süre sonra, kısa süreli ilişkilerin uzun süreli ilişkilere dönüştüğünü göstermektedir. Erkeklerden bazıları, kısa süreli de olsa, evli çiftin arasına giren üçüncü kişinin, sorunların nedeni değil, zaten var olan sorunların bir göstergesi olduğunu vurgulamaktadır. Aşkın ve cinsel heyecanın bitmesinin, zaman faktörü nedeniyle kaçınılmaz olduğunu söyleyen erkeklere göre, tükenen ilişkilerde, üçüncü kişinin varlığı kaçınılmazdır.

Aldatılmak, pek çok kadın için katlanılması zor bir gerçek olarak kabul edilse de bazı kadınların aldatılmayı kendini kurtarma yolu olarak kullandığı görülmektedir. Kocasının, evle ve kendisiyle ilgilenmemesini, ailesine geçerli bir boşanma nedeni olarak sunamayacağını düşünen kadınlar, aldatılmayı bir çıkış yolu olarak kullanmaktadır.

“Son zamanlardaki duam şuydu. Allah’ım bana bir kadın vesile et. Ben bu adamdan ancak böyle kurtulurum. Hani onu aileme yansıtabilirim. Ve yakaladım. Bir buçuk, iki sene sonra mesajını yakaladım. On üç yıllık evliydim. Mesajda şey yazıyordu, fazla bir şey de yazmıyordu. ‘Günaydın kuşum’ yazmış mesajda. Bu benim için büyük bir koz oldu. İnsan üzüleceği yerde, seviniyor, gün bugün dedim. İnanın yani gün bugün dedim. Hatta kalk dedim bu mesajın hesabını ver dedim. Ayrılcım ya, hemen bizimkileri aradım saat gecenin üçü. Hemen gelip alıyorsunuz beni diye. Geldiler, aldılar. (...) Aslında aldatma benim için fazla bir problem değildi eğer dört dörtlük bir insan olsaydı. Ama bunun çok hataları var. Ben ona da sayıyorum parmaklarım kafi gelmiyor. Ufak tefek eksiklerin dışında bir tek bu hatan olsaydı, derdim ki sahip çıkamadın kendine, kadınlarımız da çok şey, bu hatayı işledin diyebilirdim. Bu insan zaten çok hatalı bir insan. Ben senin şeyini niye çekiyim yani” (Kadın, 33 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Erkeklerle tanınan cinsel davranış ayrıcalığının, aslında kadınların lehine bir davranış olduğunu açıklamaya çalışan aşağıdaki anlatı ise, yukarıda aktarılan deneyimle bir ironi oluştursa da, erkeklerin aldatma olgusunu nasıl algıladıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Bu anlatıda “akıllı kadınların” kocalarının başka kadınlarla beraber olmasına ses çıkarmaması gerektiği belirtilmektedir. Erkeklerin çoğu, evliyken başka kadınlarla beraber olmanın “doğal” olduğunu ve erkeğe “güç” kattığını savunmaktadır.

“O şey, erkeklerin bir şeyi vardır. Benim bir teyzem vardı. Deli derlerdi teyzeme ama çok akıllı kadındı. Mesela ben çocuğum o zaman dinliyorum, herkes kocasının şeyinden bahseder, bok yiyen adam affedersiniz, gitti dışarıya o kariyla şöyle yaptı, böyle yaptı. Buna diyorlar ki sen hiç söylemiyorsun diyorlar, seninki ne yapıyor? Adamı diyor bırakacaksın gidecek tazelenecek, gelecek diyor (gülüyor) Şimdi bizimki de bu tazelenmek kapsamında. Bu faaliyetlerde bulunduk tabi, bulunmadık desek yalan olur. Bence doğal, bu ihtiyaçtır yani. Erkek, gidip arada bir, bir tur atıyorsa o normaldir. Yani kendi yaşantısına güç katmak içindir. Ben ihtiyaç duymuşumdur yani” (Erkek, 52 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Erkeğe güç kattığı savunulan bu uygulamaların, evdeki cinsel obje ile beraber olmayı kolaylaştırıcı bir rol oynadığı fark edilmektedir. Böyle bir bakış açısına göre, toplumsal bir olgu olarak zina, erkeğin evdeki cinsel objeye tahammül göstermesini sağlamakta, dolayısıyla aile birliğinin devam etmesine yönelik bir görev üstlenmektedir. Toplumsal şartlandırmalarla, evli kadınların “zina” yapması engellenmeye çalışılırken, erkeklere tanınan bu ayrıcalığın, kadınlar tarafından anlayışla karşılanması sağlanmaya çalışılmaktadır.

7.2.Sorumsuzluk

“Sorumsuzluk”, toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranmayan kadın ve erkeklerin eşlerinin onlardan beklediği davranışları sergilemediklerini belirtmek amacıyla kullanılan toplumsal klişelerden biridir. Sorumsuzluk, öncelikle erkeğin, evini geçindirmekten “aciz” olduğunu veya maddi bakımdan başka konulara öncelik verdiğini veya üstüne düşen maddi yükümlülüğü yerine getirmediğini belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Görüşülen kadınların çoğu, eşlerinin sorumsuzluğu yüzünden boşandıklarını belirtmektedirler. Kadınların bazıları, aile bütçesine katkı sağlamaya başladıktan sonra, eşlerinin evle ilgili maddi harcamaları tamamen kestiğini söylemektedir.

“Sorumsuz insan ne olur? Eve bakmıyordu. İlk zamanlar eve günlük ne lazımsa alınıyordu ama özel bir şey yoktu şunu alırım bunu alırım diye. Ben çabalıyordum. (...) Ondan önce de tekstil alıp etrafa dağıtırdım. Çamaşır türü şeyler. Pul işi alır, dağıtırdım herkese. Nasıl olsa eşim yuvayı kurtarıyor diye son zamanda hepten bakmayı bırakmıştı. Eve onun parası girmiyor gibi bir şeydi” (Kadın, 33 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Evi geçindirme yükünü omuzlamak zorunda kalan kadınların, daha çok orta ve alt gelir düzeyindeki ailelere mensup olduğu belirlenmiştir. Aile bütçesine katkı sağlamaya başladıktan sonra, evin geçimini tamamen üstlenmek zorunda kaldığını söyleyen kadınlardan bazıları, yine kadınların davranışlarının, erkeğin rahatlamasına ve üzerine düşeni yapmaktan vaz geçmesine neden olduğunu vurgulamaktadır.

“Sen beceremezsin ben yapayım adam alışıyor, kadın dört dörtlük ama ondan sonra da sadece çalışıyorsun. Bu sefer koca, ufacak bir market alışverişi yapmayan, fatura ödemek bilincinde olmayan bir arkadaşa dönüyor. Kadınlar, biz erkekleri o hale getiriyoruz. Biz kadınlar, her şeye biz kumanda edelim derken, her şey senin üzerine kalıyor ve erkek kendi sorumluluklarını yerine getirmiyor” (Kadın, 34 yaşında, boşanmış, Kağıthane).

Erkeklerin, maddi konulardaki sorumsuzluklarının yanı sıra, duygusal konularda sorumsuz davranışları da, kadınlar tarafından sorun olarak dile getirilmektedir. Kadınlar, duygusal ve manevi anlamda da, eşlerine güvenmek istemektedirler. Kadınların, anne ile eş arasındaki ayrımı algılayamayan erkekleri de sorumsuz olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Bu konuyla ilgili anlatılar, erkek egemen toplumun öğretisi doğrultusunda, kendisini baba evine karşı sorumlu hissetmeye devam eden erkeğin, evliliğe uyum sağlayamadığını ve eşine karşı sorumluluklarını yerine getirmediğini göstermektedir.

“Boşanmayı ben istedim. Onun sorumsuzluğu yüzünden. Anneyle eş arasındaki dengeyi sağlayamadı. Zaten ben çalışıyordum. Onlara benim bir muhtaçlığım yoktu ama istedim ki eşim de bana destek olsun. Ona her zaman dediğim şey, iki taraftan da uzak olalım. Yani ben her zaman sıfırdan başlamaya hazırım ama sen de başla. Senin ailen de olmasın, benim ailem de olmasın. O zaman mutlu olacağımıza inandım ben ama o buna hiçbir zaman cesaret edemedi. Hep annesinin koruması altında olması gerekiyordu. Sorumluluğunu taşıyamadı” (Kadın, 31 yaşında, boşanmış, Kağıthane).

Boşanmış erkekler arasında, üstüne düşen sorumluluğu yerine getirmediğini kabul edenler de bulunmaktadır. Toplumda yaygın olarak kabul gören, davranış ve uygulamaları yerine getirmemeleri yüzünden, sorun çıktığının bilincinde olan bazı erkekler konuyla ilgili şunları söylemektedirler:

"Bizim boşanmaya gitmemizin nedeni beklentilerimizdeki fark oldu. Onun hayatından beklentileri normal seyrinde ilerledi. Evlenirsiniz, aa ne güzel işte aşk, çift olarak tatile gidersiniz, şunu yaparsınız bunu yaparsınız. Ondan sonra yaş gelmiştir, çocuk sahibi olmanız gerekir, evinizi almanız gerekir bilmem ne, böyle bir gelişim var. Benim tanıdığım tüm arkadaşlarım bu yolda gidiyor. Ben bu yolda gitmek istemedim. Temelde benim sorumluluklarımı yerine getirmemenden çıktı sorun. Yani sorunlardan birisi bu" (Erkek, 34 yaşında, boşanmış, Kadıköy).

Erkeklerden bazıları ise, evlilikleri boyunca manevi anlamda sorumsuz davrandıklarını kabul etmektedirler. Bu erkekler arasında, eşlerine iyi davranmadığını sonradan anladığını söyleyenler ve kendi davranışlarıyla ilgili öz eleştiri yapanlar bulunmaktadır.

"Sorumsuzluğum diyeyim. Ha sorumsuzluksa bende o! Yüzde sekseni bende, hatta doksanı bende. Onun sadece kişiliğinde olan inadı, hassasiyeti.. Aslında onun yerine kendimi koyduğumda ben onun kadar da tahammül etmezdim" (Erkek, 46 yaşında, boşanmış, Kağıthane).

Türkiye toplumunda, kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet kimlikleri, birbirini tamamlayıcı bir şekilde tanımlanmıştır. Erkekten para kazanması ve evini geçindirmesi beklenir. Buna karşılık, erkekler ev işi yapmaktan muaf tutulmakta, kadınlar ise bu işleri kendi değerlerinin bir ifadesi olarak algılayarak yapmaktadırlar. Türkiye'de evlilik ilişkisi, kadın ve erkek arasındaki karşılıklı görev ve sorumluluklara dayanan, kültürel değerlerle pekiştirilen bir işbölümü görünümündedir (White, 1999: 72-73). White'ın bu saptamalarına uygun olarak, bu araştırmada, evini geçindiremeyen erkeklerin sorumsuz olarak nitelendirildikleri görülmüştür. Ekonomik bakımdan orta ve alt gelir grubundaki kadınların boşanma nedenleri arasında yer alan sorumsuzluk, ekonomik sorunlarla ve anne-baba ilişkileriyle yakından ilgili bir sorundur.

8. Erkeklerin Boşanma Nedenleri

8.1. Değiştirilmeye Tepki

Görüşülen erkeklerin çoğu, eşlerinin, kendilerini değiştirmeye çalışması yüzünden ortaya çıkan sorunları, boşanma nedenleri arasında öncelikli bir yere koymaktadır. Değiştirilmeye çalışılmak nedeniyle boşanmak, yalnızca erkeklerin boşanma nedenleri arasında bulunmaktadır. Bulgular, kadınların erkekler üzerinde baskı kurmaya çalışan varlıklar olarak algılanmasıyla ilgili yaygın bir inanış olduğunu göstermektedir. Görüşülen erkekler, kadınlarla ilgili düşüncelerini genelleme yaparak aktarırken, bir anlamda kadınla ilgili toplumsal bakış açısını da yansıtmaktadırlar. Aşağıdaki anlatı, kadınların "baskı kurma" çabalarını, erkeklerin, egolarına yönelik bir saldırı olarak yorumladıklarını ve bu durumu boşanma nedenleri arasında ön sıraya yerleştirdiklerini göstermektedir.

"İlk işte evlilik başladı. Bana ait olan her şeyi karşısına aldı, ortama kendi damgasını vurmaya çalıştı yani. Kadından böyle bir atak gelince, sizi dikkate almayan, ruhen sıkıştıran, pek de nazik olmayan, nazik derken bana küfür etmiyor, hakaret etmiyor ama, kişiliğimi dikkate almıyor, isteklerimi dikkate almıyo, benim birikimimi dikkate almıyo, tecrübemi dikkate almıyor. Mesela ben bir bakireyle evlendim. Bana filmlerde gördüğü numaraları yapmaya kalkıyor. Affedersiniz (gülüyor) yani bırak da öpüşmesini ben gösteriyim sana. Öyle şeyler bile var yani. Bu nedir şimdi, o da biliyor benim her konuda tecrübeli olduğumu, bu nedir şimdi, bu onun içindeki baskın olma isteğinin bir göstergesi. Saçmalıyor yani. Şimdi kadınlar böyledir, kusura bakmayın... Kadınlar böyledir yani, kadınlar, erkeği hep yapmak istediği gibi yapmak isterler. Onlara istedikleri şekli vermek isterler. Erkek istediği şekle girdiğinde de onu beğenmezler (gülüyor) Tabi beğenmez, erkek adamı almışsın fino köpeği yapmışsın. Bunu yaparken adamın sevdiğin özelliklerini de yok etmiş olursun. Bizimki de o konuda çok hızlı çıktı işte, o potada eritme şeyinde... Birden bire abuk subuk bir insan oluverdi yani. Etkili olamadığını anlayınca da kendine güvenini kaybetti, kilo aldı, yani kendi kendini paramparça etti" (Erkek, 52 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Erkeklerin anlatıları, kadınların ev içi hizmetlerinden memnun olsalar da erkeklerin kadın tarafından yönlendirilmeye tahammül edemediklerini göstermektedir. Kadınların "öyle değil böyle olsun" şeklinde fikir vermeleri ya da bu fikirde ısrar etmeleri erkek tarafından "dırır" olarak nitelendirilmektedir. Kadının "dırır" yapması, erkek tarafından "değiştirilmeye çalışılmak" olarak algılanmakta ve erkeğin tepki göstermesine neden olmaktadır.

"O şey dışında titizdi, güzel yemek yapardı, birlikte olduğumuz zaman hem kendisi de güzel bir hanımdı, o konularda bir şikâyetim yok ama kadınlarda dil yok mu sıkıntı orda. Dırır! Kendi dediği olacak bilmem ne olacak. Olay şu kısacası. Annesinin babasına yaptığını o da bana uygulamaya kalktı. Annesi babasını, höt şunu yap, höt buraya gel diye yönlendirmeye çalışırdı. O da sesini çıkarmazdı. Yani en sonunda pes etmiş, havlu atmış adam. Bana uymadı yani" (Erkek, 55 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Görüşülen boşanmış erkekler arasında, sinirli olduğunu kabul eden kişiler de bulunmaktadır. Bu erkeklerin anlatıları, kadın ve erkek arasındaki kişilik uyumsuzluklarının boşanma nedeni olarak öne sürülmesinde, erkeğin yüksek egoya sahip olmasının önemli rol oynadığını göstermektedir. Erkekler, kadınların kendi istekleri doğrultusunda hareket etmelerini, hatta her konuda kendileri gibi düşünmelerini istemektedirler.

“Benim dediğime hayır dediği zaman. Ya da boş işler dediği zaman. Bayramlar mesela. Onun içinde heves olmadığı zaman. Benim istediğim şekilde bir cinsel ilişki olmaması ya da benim daha çok ısrarcı olmam. Ben biraz daha kuralcıydım. Daha düzenli bir hayat seviyorum. Benim her sözümün yerine getirilmesini istiyorum. Ben ağızdan çıkanın senet olacağını düşünüyorum. Eşimin esnek olduğunu düşünüyorum. Akşam karar verir sabahı vazgeçer yani. Beni rahatsız ediyordu” (Erkek, 47 yaşında, boşanmış, Kadıköy).

Boşanmış erkekler arasında bilinç yükseltme seminerlerine katıldığını ve edindiği bilgilerin farklı bir bakış açısı kazanmasına yardım ettiğini söyleyenler bulunmaktadır. Seminerlere katılan bir erkek, sonraki süreçte kendisiyle ve yaşadıklarıyla ilgili daha derin düşünebildiğini ve egonun neden olduğu yanlışları görebildiğini söylemektedir.

“Evlilikte ben çok vahşiydim. Yani erkeklerin o şeyi var. Yani dişiler daha zarif, daha alıngan, daha duygusal olduğu için çok ciddi bir farklılık var ortada. (...) Sen kumandayı on yıl elinde tutuyorsun, on birinci yıl ‘vay hayvan vay’ diyorsun (gülüyor) Yakalyorsun kendini. Bunu yakaladığın anda özür diliyorsun. Bu bir yüzleşmedir. Hayatım buna benzer bencilliklerle geçmiş. Sadece TV kumandası, başka bir olay yok (kahkaha) O erkeğin hoyratlığı, hoyrat bencilliği konusunda sayısız örnek verilebilir. Espri mesela. Hiçbir espri kalp kırmaya degecek kadar komik değildir diye bir laf yazmışım ben, ama ondan sonra tutuyorsun eşini herkesin yanında rencide edecek bir espri yapıyorsun. Onu tekrar etmek istemiyorum. Onlar yaşandı ve bitti” (Erkek, 45 yaşında, boşanmış, Şişli).

Boşanmış erkekler tarafından aktarılan deneyimler, erkek egemen toplumda yetişen erkek egosunun, içinde yaşanan topluma uygun bir şekilde biçimlendiğini göstermektedir. Erkekler, günlük yaşamdaki tutum ve davranışlarıyla da, kendilerini toplum bilincindeki erkek figürüne uymak zorunda hissetmektedirler. Bu nedenle, kendisine itaat edilmesini bekleyen erkek egosu, eşinin aksi yönde davranmasını, öz benliğine karşı bir saygısızlık ve saldırı olarak algılamaktadır. Görüşülen erkeklerin, “değiştirilmeye” karşı koyma mücadelesini, kadınların başlattığı düşünülürken, kadınların da, erkek egemenliğine kayıtsız şartsız boyun eğmediği ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, toplumsal şartlandırmalarla oluşan ego, kadın ve erkek arasında bir ego savaşı haline dönüşmektedir.

Yapılan görüşmeler sırasında, bazı erkeklerin, kendi yaşadıklarına uzaktan bakma fırsatı yakaladıkları gözlemlenmiş ve bu sırada kendi kendilerine yaptıkları kısacık öz eleştirilerin, yaşanan olumsuzları da kısaca özetler nitelikte olduğu görülmüştür.

“Burada hoşgörü çok önemli ya! İdare edememe, hoş görü yeteneğine sahip olamayınca. Yani eşimde yoktu ama bende de çok vardı diyemiyorum. Ben de o zaman yeterince hoşgörülü değildim herhâlde bazı konularda. Dolayısıyla karşılıklı iki hoşgörüsüz insan karşı karşıya gelince sorun çıkmaması mucize olurdu ve çıktı da” (Erkek, 33 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Bulgular, kadınların ve erkeklerin evlenmek için mükemmel insanı arama eğiliminde olduklarını ve bu özellikte olduğuna inandıkları kişilerle evlendiklerini göstermektedir. Ancak, evlilik sürecinde, eşin kişilik ve duygu durumları nedeniyle ortaya çıkan olumsuzluklar, bireylerin hayal kırıklığı yaşamasına neden olmaktadır. Affedicilik ve karşısındakini olduğu gibi kabul edebilme, evlilikte yaşanan sorunları çözebilmenin en önemli adımlarından biridir. Affediciliğin yer almadığı bir beraberlikte, ilişki bir müddet sonra bozulmaya başlamaktadır.

8.2.Kıskançlık

Kıskançlık, araştırmaya katılan kadınlar tarafından hiç konu edilmediği halde, erkekler tarafından, başlı başına bir boşanma nedeni olarak öne sürülmüştür. Yakın ilişkinin bozulmasına neden olabilecek olası tehlikelere karşı bir tepki olan kıskançlık, genellikle kaybetme korkusundan kaynaklanan bir duygu olarak tanımlanabilir. Kıskançlığın kültürel ya da bireysel kaynaklı güvensizlik ve yetersizlik duygularından kaynaklandığını ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Kadınların evliliğini ve eşlerini korumak amacıyla bilinçsizce başvurduğu bir yol olan kıskançlık, üst ve orta gelir gruplarındaki erkekler tarafından boşanma nedenleri arasında birinci sıraya yerleştirilmektedir.

“Kimlesin, niye gidiyorsun, kaçta geleceksin? Şu saati sakın geçirme. Eee çocuk değilim ki ben. Evlendiğimde otuz dört yaşındaydım zaten yani. Ben geç gelicem diye söylüyorum sana. Ben ona üç sene süre verdim, kendini düzeltmesi için. (...) Ben de yapı olarak sorgulanmayı sevmem. Ben söylüyorum sana işte kimleysem kimleyim. Benim kalkıp başka hanımlarla bir yere gittiğim yok. Yeni evlenmişim daha. Ama benim iş hayatım var. Bir bankacıyla yemeğe çıkıyorum, geç gelicem diyorum, bana detay sorma. Bunu anlatıyorsun karşındakine ama ertesi gün bir daha soruyor. Bu gece kimlesin, niye geç geliyorsun? On ikiyi geçmesin bilmem ne yapmasın. Yani bu tür şeyler tabii ki evliliği bizde yıpratır” (Erkek, 55 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Görüşülen erkekler arasında, normal arkadaşlık ilişkilerinin ve hobilerinin bile eşi tarafından kıskançlık konusu yapıldığını söyleyenler bulunmaktadır. Erkekler, kıskançlık nedeniyle, sonu kavgaya varan tartışmalar yaşadıklarını söylemektedirler.

“Mesela kıskançlık. Mesela benim eşim, normal bir arkadaşım ile konuştuğum zaman bile, telefon geldiği zaman bile bunu problem yapabiliirdi. Eşim müzik öğretmeni idi. Ben de İngilizce öğretmeni yim. Gitar da çalıyorum. Bu alanda da yetenekli olduğumu söyler herkes. Bilmiyorum ama yani, benim yeteneğimi bile bazen kıskandığını, bundan dolayı problem çıkardığını hatırlıyorum. Yani bundan bile tartışıyorduk. O, bundan dolayı tartışmak istiyordu, ben de nasıl böyle bir şey düşünür diye, tartışıyorduk. Kavgaya ediyorduk denebilir maalesef” (Erkek, 33 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Daha çok özgüven eksikliğinden kaynaklanan bir duygu olan kıskançlık, özellikle aşk evliliklerinde, önemli sorunların çıkmasına neden olabilmektedir. Margaret Mead (1928) kadınların kıskançlığıyla ilgili konuya, tarihsel ve ekonomik açıdan önemli bir açıklama getirmiştir. Kadınlar, tarih boyunca güvencesi olmayan bir cins olarak yaşamışlardır. Kadınların davranış özgürlükleri, ekonomik varlıkları, hatta kendi çocukları üzerindeki hakları, erkeklerle olan kişisel ilişkilerini korumalarına bağlı kalmıştır. Bu nedenle kadın, kocasının sevgisini ve ilgisini kaybetme tehdidiyle karşılaştığında, toplumsal varlığının elinden çekilip alındığını hisseder. Kadının, ekonomik ve toplumsal nesnelere sağlayıcısı olan erkekle olan ilişkisini koruma çabası, onun "kıskanç cins" olarak anılmasına neden olmaktadır (Tiryaki, 2004: 122). Mead'ın bu saptamasına paralel olarak, araştırmaya katılan erkeklerin anlatılarında, kadınların kıskançlığına ilişkin pek çok örnek bulunmaktadır. Eşlerinin, aşırı bir şekilde aldatılma korkusu yaşadığını belirten erkeklerin aktardıkları deneyimler, kadınların aldatılma korkusunu bir takıntı haline getirebildiğini göstermektedir.

"Uzun bir süre, aşağı yukarı üç buçuk dört sene hiçbir şekilde hiçbir yerde onu aldatmadım. Dört yıl boyunca kesinlikle aldatmadım. Ama her akşam olmasa bile iki günde bir akşam eve gittiğimde 'sen beni aldatıyorsun' demştir. Ben de bu sorulardan bıktım artık. Yapsam da fark etmiyor dedim yapmasam da fark etmiyor dedim. Bu şekilde başlamıştır" (Erkek, 46 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Birden fazla evlilik yapan erkekler arasında, iki evliliğini de kıskançlık nedeniyle bitirmek zorunda kaldığını söyleyenler bulunmaktadır. Bu erkeklerin anlatıları, çevre baskısı yüzünden, erkeklerin de kıskançlık sergilemek zorunda kalabildiğini göstermektedir. Tutucu bir çevrede yaşamının getirdiği bu tür olumsuzluklar, çevrenin evlilikler üzerinde ne derece etkili olabildiğini de yansıtmaktadır.

"İlk bir yılda başladı sorunlar. Sorun, çevrenin dayattığı kurallar vardı mesela. Tutucu bir çevrede oturuyorum ben. Çevre nedeniyle bir takım baskılar yaptım eşime giymiydi, kuşanıydı, makyajıydı. Yoz bir kültüre sahip değilim ama kıskançlık da baskıyı beraberinde getirdi. Oradan başladı çelişkiler. Eşim tepki göstermeye başladı. Ben buyum, toplum beni bağlamaz dedi. O da öyle koydu önüme meseleyi. Ama ben resmen bazı şeyleri değiştirmek istedim onun üzerinde. Biraz daha mutaassıp olma yönünde baskı yaptım. O zıtlama araya bir soğukluk soktu yani. İçinden çıkılmaz bir hal aldı. Olay bu yani. Aslında ondan ayrılmam da çok etkiledi beni psikolojik olarak. Boşanmak istemedim ama boşandım yani" (Erkek, 44 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Birden fazla evlilik yapan erkekler arasında, son eşinin, eski eşini kıskanması yüzünden yine boşanmak zorunda kaldığını söyleyenler olmuştur. Bazı erkekler, eski eşiyile cinsel yakınlığının devam etmesi nedeniyle, ikinci evliliğinin bittiğini belirtmiştir. Bazı erkekler ise, eski eşiyile arasında hiçbir cinsel yaklaşma olmadığı halde, ikinci eşinin kıskançlık yaptığını ve bu nedenle çıkan tartışmalar yüzünden boşanmak zorunda kaldığını söylemektedir.

"Gene kıskançlık diyeceğim. Bu sefer benden değil eşimden kaynaklanan bir kıskançlık. Eşim ilk eşimle görüşmeme pek sıcak bakmıyordu. Bir çocuk vardı arada, o çocukla ilgili ister istemez diyalog kurmamız gerekiyordu. Onun zorluklarını çok çektim. Zaten ikinci eşimden boşanmamız da ona dayanıyor. Çocuğum da bende kalıyordu, eski eşimde kalmıyordu yani. Beraber yaşıyorduk. Sonra ikinci eşim çocuğu istemedi. Çocuk annesine gitti. Sonra yine de yürütemedik. Niye görüşüyorsun, niye konuşuyorsun, bir güvensizlik. Eski eşimle aramda gene bir münasebet başlayacakmış gibi, ağır bir kıskançlık yani. Başka sebep yok" (Erkek, 44 yaşında, boşanmış, Beykoz).

8.3. Heyecanın Bitmesi Meselesi

"Heyecanın bitmesi" olarak ifade edilen sorun, yalnızca erkeklerin boşanma nedenleri arasında bulunmaktadır. Bulgulardan elde edilen bilgi, heyecanın bitmesi sözünü erkeklerin, eşlerini cinsel yönden arzulamadıklarını ifade etmek için kullandıklarını göstermektedir. Aşk evliliği yaptığını söyleyen erkekler arasında, evlendikten birkaç yıl sonra "heyecansızlaşma ve sıradanlaşma" durumuyla karşılaştığını söyleyenler olmuştur. Bu durumu küçük bir espriyle açıklamaya çalışan boşanmış bir erkek, evlendikten sonraki cinsel hayatın monoton ve renksiz olduğunu herkesin bildiğini ama görmezden geldiğini düşünmektedir.

"Bir espri var biliyor musunuz? Evlilikten sonra seks var mı diye (gülüyor) Ölümünden sonra hayat var mı gibi. Önemli olmaz mı? Bırakın evliliği, bir ilişkinin en önemli katmanlarından birisi cinsellik. Ben farklı bir şey hissetmiyorsam niye onla birlikte olayım ki? Sadece evi paylaşmak için mi ekonomik paylaşım için mi?" (Erkek, 34 yaşında, boşanmış, Kadıköy).

Görüşülen erkeklerden bazıları, birkaç yıllık evlilikten sonra heyecan yitimi ve sıradanlaşma durumunu hissettiğini söylerken, bazıları, on ila on beş yıl sonra böyle bir duygu hissettiğini söylemektedir. Aşk ve heyecan duygularının, evlilik süresince devam etmesi gerektiğine inanan erkekler, zaman faktörü nedeniyle bu duyguların giderek tükenmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmişlerdir.

"İlişkinin kendisi bir şeyler yitirdikçe ya da duygusal anlamda, cinsel anlamda, heyecan anlamında bir şeyler yitirdikçe bu cinselliğe yansıyor. Cinsellik, önce, ilk olan şey değildir. Öncelik başka bir şey, duygu. Cinsellik de bunun içinde vardır tabi. İnsan birlikte olmak isterse, sevişmek ister vesaire ama orayı bozan şey, esas duygusal bozulmadan sonra cinsellik bozuluyor. Ondan sonra da bozulma başlıyor her iki taraf için. Ve oradan başka birileri araya girebiliyor. (...) Burada zaman önemli. Yani istek ilk günkü gibi olmuyor, olmaz da zaten. Birinci günle yirminci yılın sonundaki cinselliğin aynı cinsellik olmadığını, dokunmanın da aynı dokunma olmadığını, heyecanın da aynı heyecan olmadığını düşünüyorum. Bana kim derse yirminci yılda da aynı dokunmayı yaşıyorum, yalan söylüyor derim. İnsan doğasında, canlının doğasında böyle bir şey yoktur. Çok önemli ama ne kadar aşkla bezenirse,

heyecanla bezenirse o ilişki, o cinsellik müzik gibi melodi gibi çok güzel oluyor. İşte onu da yitiriyorsunuz zamanla" (Erkek, 48 yaşında, boşanmış, Beykoz).

Erkeklerin çoğu, evlendikten bir süre sonra karşılaşılan "heyecansızlaşma" durumunun, tüm evliliklerde karşılaşılan bir sorun olduğunu belirtmektedir. Bu erkekler arasında, bu sorun nedeniyle evliliklerin sonlandırılmasının çözüm olmadığını, çünkü sonraki evlilikte de aynı durumla karşılaşabileceğini vurgulayanlar bulunmaktadır. Bu şekilde düşünen ve "evliliği kurtarma formülü" bulduğunu söyleyen bir erkeğin konuyla ilgili anlatısı, toplumun kadına bakış açısıyla ilgili önemli ipuçları içermektedir.

"Tinsel uyum, tensel uyumu da getirir diye düşünüyorum. Tensel uyum tinsel uyumu getirmiyor, o kesin. O öyle yani. Erkekler için tensel fetih önemlidir. Bütün arkadaşlar yani bu tabii gene bir kalıp ama erkek için bu bir iktidar aracıdır. Bu bir fetihtir, bir kadın bedeni daha olduğunda, kızıl derilinin kafa derisini astığı gibi çadırına asar falan. Bu ağgözlülük var erkekte. O konuda çok enteresan bir şey söyleyebilirim. Evliliği kurtarma formülü buldum. Aslında böyle olmaması lazım ama şimdi erkek için bu biraz daha geçerli bir şey. Şimdi erkek cinsel heyecanını kaybediyor ya, evlilikte sürekli ilişkide heyecan bitiyor. Bir arkadaş resmen dile getirdi bir angarya haline geliyor. (...) Şimdi ilişkiyi kurtarmak için erkek açıkçası eşiyse sevişmenin dışında orgazm olmayacak. Yani benim sürekli o heyecanı duyabilmem lazım. O heyecan için de formüller üretiyorum yani. Bir arkadaş var boşanma arifesinde ona bunu önerdim açık açık. Yapmayın dedim, ciddi ciddi seksüel bakımdan birbirinize cazibeli hale gelene kadar yapmayın dedim. Oradan oraya, oradan oraya, bu bana çok şey geliyor, maymun iştahlılık yani. Bundan boşanıyorsun, başka biri de çok farklı değil. Sonuç değişmiyor yani" (Erkek, 45 yaşında, boşanmış, Şişli).

Yukarıdaki alıntıda, erkek egemen toplumda yaşayan erkeklerin, kadınları, fethedilmesi gereken toprak parçaları gibi gördüklerine ilişkin bir vurgulama bulunmaktadır. Cinsel anlamda elde edilen kadınların çokluğunun, erkekler için övünç kaynağı olduğu da bu alıntıda vurgulanmaktadır. Bu vurgular, ataerkil yapının heteroseksüel ilişkiyi kendine göre kurguladığını ve hegemonik bir hale getirdiğini göstermektedir. Bu ilişkide erkek, her zaman ve her alanda egemendir. Erkeklerin cinsel ilişki içindeki rolleri, aktif ve fetheden, kadınların ise pasif ve teslim olan kavramları eşliğinde tanımlanmaktadır (Segal 1992: 257). Erkeklik, bir anlamda, her kadınla cinsel ilişkiye girmeye hazır olmayı gerektirir. Hegemonik erkeklik değerlerini yeniden üreten bu tür bir erkek cinselliği, erkekler arasında, cinsel performans gücüne göre şekillenen bir övünme ve teşhir alanının oluşmasına da neden olmaktadır. Erkek egemenliği, kadınlara tekeşli evlilikler dışında cinselliği yasaklar, erkeklerle, evlilik içinde ve dışında, mümkün olduğunca serbestlik sunmaktadır (Sancar, 2009 : 197).

Bu saptamalardan yola çıkarak, bu bakış açısını içselleştiren erkeklerin, her kadını "cinsel bir obje" olarak görmesi olasıdır şeklinde bir çıkarım yapılabilir. Kadınları bu gözle görmeye alışan bir erkek, eşini de cinsel bir obje olarak görebileceğinden, evlilik yaşantısı içinde karşılaşılan sorunların, erkeklerin cinsel isteklerinde neden bir azalma meydana getirmediği sorusu açıklığa kavuşmuş olur. Yine yukarıdaki alıntıda satır araları, erkeklerin boşanma nedenleri arasında, heyecanın bitmesi olarak dile getirilen sorunun kökenini de açıklar niteliktedir. Erkeklerin, heyecanın bitmesi olarak dile getirdikleri boşanma nedeninin, hep aynı cinsel objeyi kullanmaktan kaynaklanan bir isteksizlik olduğu anlaşılmaktadır. "Evliliği kurtarma formülü" boşanmış bir erkek tarafından bu nedenle önerilmekte ve erkeklerle tüm cinsel heyecan aktivitelerinden uzaklaşarak, eşlerini yeniden, yeni bir cinsel bir obje olarak görene dek beklemleri tavsiye edilmektedir.

9.Sonuç

İstanbul'da yaşayan kadın ve erkeklerin boşanma deneyimlerinin incelendiği bu çalışmada "şiddetli geçimsizlik" terimiyle ifade edilen gerçek boşanma nedenlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Niteliksel araştırma yöntemiyle yapılan bu araştırma, kadınların ve erkeklerin ortak boşanma nedenleri olduğu gibi her iki cins özgü farklı boşanma nedenleri olduğunu da ortaya koymuştur. Kadınlar ve erkekler için boşanma nedeni olan ortak konular, ekonomik sorunlar, ailelerden kaynaklanan sorunlar ve cinsel sorunlarla ilgilidir. Bu sorunların, kadınlar ve erkekler tarafından algılanması, yorumlanması ve aktarılması arasında farklılıklar bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan bu farklılık, aynı zamanda, kadınlara ve erkeklerle özgü farklı boşanma nedenlerinin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Bu bağlamda, aldatılmak ve sorumsuzluk yüzünden boşandığını söyleyenler yalnızca kadınlar olmuştur. Heyecanın bitmesi, kıskançlık ve değiştirilmeye çalışılmak olarak ifade edilen sorunlar ise yalnızca erkeklerin boşanma nedenleri arasında bulunmaktadır.

Derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak yapılan bu çalışmaya katılan kadınların ve erkeklerin boşanma deneyimleri, ekonomik koşullar ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmiştir. Ekonomik koşullar ile boşanma olgusu arasındaki ilişki, geniş bir çerçevede ele alınmış, kadın ve erkeklerin boşanma nedenleri arasındaki farklılıklar, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Bu noktada, başka kriterlere göre oluşturulan bir araştırma grubunda, kadına ve erkeğe özgü başka boşanma nedenlerinin ortaya çıkma olasılığının altını çizmek gerekmektedir.

Kadınların ve erkeklerin boşanma nedenleri arasındaki ortak konulardan biri olan ve tüm gelir gruplarında görülen ekonomik sorunlar, her gelir grubunu farklı derecelerde etkilemektedir. Bulgular, erkeklerin, ekonomik yönden eşlerinden destek beklediklerini, kadınların ise bu desteği sağlama konusunda isteksiz davrandıklarını göstermiştir. Kadınların bu tutumu, ev geçindirme sorumluluğunu erkekten beklemeye devam ettikleri göstermektedir. Araştırmaya katılan kadınların ve erkeklerin ekonomik sorunları aktarma yolları birbirinden oldukça farklı olmuştur. Erkekler, ekonomik sorunlar yüzünden boşandıklarını açıkça söylerken, kadınlar ekonomik sorunların değil eşlerinin tutum ve davranışlarının boşanmaya neden olduğunu belirtmişlerdir. Kadınların anlatıları, ekonomik sorunların, cinsellik de dâhil olmak üzere evlilik yaşantısıyla ilgili her konuyu önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir.

Evli çiftlerin aileleri, başlı başına bir boşanma nedeni olabilmektedir. Kadının veya erkeğin diğerinin ailesine karşı takındığı olumsuz tavır, kadının veya erkeğin annesine aşırı düşkün olması veya her iki tarafın ailelerinin birbirlerinden hoşlanmamaları nedeniyle ortaya çıkan sorunlar, üst orta ve alt gelir gruplarındaki kadın ve erkeklerin boşanma nedenleri arasında bulunmaktadır. Bulgular, kadın ve erkek ailesinin, boşanma karşısında takındığı tavrın da farklı olduğunu göstermektedir. Erkek anneleri, istemedikleri bir kızla evlenen oğullarının boşanması için açıkça ve yoğun bir şekilde baskı uygularken, boşanmak isteyen bir kadının ailesi ise kızına genellikle evliliğe devam etmesi yönünde baskı yapmaktadır. Ailelerin, boşanma olayında takındıkları tavır ekonomik kaygılarla yakından ilgilidir.

Araştırma, çocukluk yıllarından itibaren özellikle cinsel konularda çok farklı eğitilen kadınların ve erkeklerin, cinselliğe bakış açılarındaki farklılığı da gözler önüne sermektedir. Kadınların cinsel konulardaki bilgisizliğinin, evlilikteki cinsel yaşantıyı olumsuz şekilde etkilediği görülmektedir. Cinsel konularda bilgisiz olan kadınlar, eşlerinin cinsellikle ilgili tutum ve davranışlarının tüm erkekler için geçerli olduğunu düşünme eğilimindedirler. Kadınların cinsel bilgisizliği, erkeklerin cinsel yetersizliklerinin gizli kalmasına neden olmaktadır. Bu açıdan, evlilik kurumunun, erkeklerin cinsel yetersizliklerini ve toplum tarafından onaylanmayan cinsel tercihlerini gizleyen bir paravan olarak yine erkekler tarafından kullanıldığı söylenebilir. Araştırmaya katılan kadınlar, cinsel uyumsuzluğu ve cinsel sorunları, erkeklerden daha fazla dile getirmiş ve bunları boşanma nedenleri arasında göstermiştir.

Aldatılma, yalnızca kadınların boşanma nedenleri arasında bulunmaktadır. Buna paralel olarak, erkeklerin anlatıları, evli oldukları süre içinde başka kadınlarla beraber olduklarını ve bunu "doğal" bir ihtiyaç olarak gördüklerini yansıtan örneklerle doludur. Bu araştırma, toplumun, erkeğe "tazelenmesi", "güç" kazanması için tanıdığı bu ayrıcalığın, evlilik kurumunun devamını sağlamaya yönelik bir uygulama olduğunu göstermiştir. Bulgular, medeni kanunda mutlak boşanma nedeni olarak yer alan zina maddesinin, aslında aile birliğini korumaya yönelik olduğunu göstermektedir. Çünkü bu sayede kadınlar ve erkekler zina yapan eşlerini boşayarak, yeni bir evliliğe başlayabilmektedir. Kadın zinasına, toplum, aile ve eş baskısı nedeniyle ve kadınların bu baskıları içselleştirmesi nedeniyle çok sık rastlanmamaktadır. Araştırmaya katılan kadınların, evli olduğu süre içinde, başka bir erkekle cinsel yakınlık kurma oranı, erkeklerden çok düşüktür. Bu nedenle, mutlak boşanma nedeni olan zina maddesinin de, zina olgusu gibi, erkeklerin lehine olduğu düşünülebilir.

Aile birliğinin devam etmesi amacıyla yönelik tüm bu düzenlemelerin işlevinde aksama yaratanlar ise kadınlardır. Aldatılan kadının boşanmaya direnmesi, aile kurumunun devamına değil, parçalanmasına neden olmaktadır. Çünkü başka bir kadınla beraber olmak isteyen erkek, eşinden boşanamadığı için yeni bir evlilik yapamamaktadır. Elde edilen bulgular, kadınların, aldatılma olayı karşısında kolay kolay boşanmaya yanaşmadığını göstermektedir. Bu araştırmada, kadınlara özgü bir boşanma nedeni olarak öne çıkan aldatılma nedeniyle boşanma, yine kadınların anlatılarında görüldüğü gibi, erkeklerin başka bir kadınla veya farklı kadınlarla ilişkilerine devam etmeleri sonucunda gerçekleşmektedir. Kadınların boşanmaya direnmelerinin nedeni büyük ölçüde ekonomik yetersizlikleriyle ilgilidir. Bu araştırmada, aldatılma, yalnızca orta gelir grubundaki kadınların boşanma nedenleri arasında yer almaktadır.

Türkiye toplumunda, kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet rolleri, birbirini tamamlayıcı bir şekilde tanımlanmıştır. Bu saptamaya uygun olarak, "sorumsuzluk" araştırmada, yalnızca kadınların boşanma nedenleri arasında bulunmaktadır. Sorumsuzluk, kadınlar tarafından, erkeğin, maddi ve manevi yönden beklentilere uygun davranmadığını vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Maddi anlamda sorumsuzluk, erkeklerin, evin ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda veya aile bütçesini daraltacak kişisel harcamalar yaptığında ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin manevi sorumsuzluğu ise eşlerinin duygusal ihtiyaçlarına cevap veremediklerinde ve ailelerinin, eşleri üzerinde baskı kurmasına göz yumduklarında söz konusu olmaktadır.

Görüşülen erkeklerin çoğu, eşlerinin kendilerini "değiştirmeye çalışması" yüzünden ortaya çıkan sorunları ve eşlerinin kıskançlıklarını, boşanma nedenleri arasında öncelikli bir yere koymaktadır. Kadınların, eşlerini değiştirmeye çalışmalarının ve eşlerini kıskanmalarının kökeninde, erkeği kaybetme korkusu yatmaktadır. Fakat kadınların "iyi niyetli" bu baskıları, erkekler üzerinde olumsuz etki

yapmaktadır. Çünkü erkekler, eşlerinin, kendi davranışlarına yönelik her türlü müdahaleyi, öz benliklerine saldırı olarak algılamaktadırlar. Değiştirilmeye tepki gösteren erkeklerin üst ve orta gelir grubuna dâhil oldukları belirlenmiştir.

Kadın ve erkek ilişkisinde önemli bir rol oynayan kıskançlık, bu çalışmada, erkeklerin boşanma nedenleri arasında yer almaktadır. Bulgular, aldatılmaya ilişkin bir belirti olmadığı halde kadınların aldatılma korkusu yaşadıklarını ve eşlerine baskı uyguladıklarını göstermektedir. Kadınlar, ikinci eş olduklarında da kıskançlık nedeniyle sorun çıkaran davranışlar sergilemektedirler. Kıskançlık nedeniyle boşandığını söyleyen erkeklerin, ekonomik açıdan üst ve orta gelir gruplarına dâhil oldukları belirlenmiştir.

Evlilikteki cinsel sorunlarla ilişkili olan "heyecanın azalması/bitmesi" meselesi, yalnızca erkeklerin boşanma nedenleri arasında yer almaktadır. "Heyecanın bitmesi" sorunu, erkeklerin, eşlerini cinsel yönden arzulamadıklarını ifade etmektedir. Heyecanın bitmesi olarak öne sürülen sorunun temelinde, toplum tarafından erkeklere tanınan cinsel davranış özgürlüğünün yattığı düşünülebilir. Farklı kadınlarla cinsel heyecan yaşamaya alışan erkek, bir müddet sonra "hep aynı" olan eşine karşı cinsel heyecanını yitirmektedir. Araştırmanın bulguları, evlilik kurumunu cinsel heyecanın tükenmeden yaşanacağı bir "yapı" olarak düşünen kadın ve erkeklerin, hayal kırıklığı yaşama olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

İnsanların toplumsal ve bireysel yaşamlarıyla ilgili düşüncelerinin ve davranışlarının araştırılması, olayların ve olguların başka bir bakış açısıyla görülmesini sağlamaktadır. Evlilik kurumuna boşanma nedenlerinin incelendiği bir pencereden bakan bu araştırmanın, boşanma olgusunun ve evlilik kurumunun farklı bir açıdan görülmesine katkı sağlaması beklenmektedir. Boşanma olgusunu, ekonomik koşullar bazında ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında inceleyen bu çalışma, evlilik ve boşanma ile ilgili başka araştırmalara bir karşılaştırma olanağı sunabilir ise amacına ulaşmış sayılacaktır.

KAYNAKÇA

- BERKTAY, Fatmagül (2000). *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, İstanbul: Metis Yayınları.
- BLOCH, Maurice (2002). *Marksizm ve Antropoloji*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- BOCK, Philip K. (2001). *İnsan Davranışının Kültürel Temelleri*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- CİNDÖĞLU, Dilek (2003). "Modern Türk Tıbbında Bekaret Testleri ve Suni Bekaret", *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*, (Ed.) Pınar İlkaracan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DAVIDOFF, Leonore (2002). *Feminist Tarih Yazımında Tarih ve Cinsiyet*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ENGELS, Friedrich (1998). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Ankara: Sol Yayınları.
- FISHER, Helen E. (2003). *Cinsel Aşkın Anatomisi*, İstanbul: Cep Kitapları.
- FRAZER, James G. (1991). *Altın Dal I - II*, İstanbul: Payel Yayınevi.
- GIDDENS, Anthony (2000). *Sosyoloji*, Ankara: Ayrıç Yayınevi.
- KANDİYOTİ, Deniz (1997). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- KANDİYOTİ, Deniz (1988). "Bargaining With Patriarchy", *Gender and Society*, Vol. 2. No. 3. s. 274-290.
- KAYA, Tebrike (2009). *İstanbul'da Yaşayan Boşanmış Kadın ve Erkeklerin Boşanma Deneyimleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÜMBETOĞLU, Belkıs (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- MACKINNON, Catharine A. (2003). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, İstanbul: Metis Yayınları.
- MALINOWSKI, Bronislaw (1992). *Vahşilerin Cinsel Yaşamı*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- MERNİSSI, Fatima (2003). "Bekaret ve Ataerki", *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*, (Ed.) Pınar İlkaracan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MILLET, Kate (1987). *Cinsel Politika*, İstanbul: Payel Yayınevi.
- MORGAN, Lewis Henry (1994). *Eski Toplum I-II*, İstanbul: Payel Yayınevi.
- POSTER, Mark (1989). *Eleştirel Aile Kuramı*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- REED, Evelyn (1994). *Kadının Evrimi I-II*, İstanbul: Payel Yayınevi.
- REICH, Wilhelm (1995). *Cinsel Devrim*, İstanbul: Payel Yayınevi.
- RUHİ, Ahmet Cemal (2004). *Türk Hukukunda Boşanma, Boşanmanın Sonuçları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- RUSSELL, Bertrand (1996). *Evlilik ve Ahlak*, İstanbul: Say Yayınları.
- SANCAR, Serpil (2008). *Erkeklik: İmkansız İktidar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- SEGAL, Lynne (1992). *Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SİRMAN, Nükhet (2006). "Önsöz", *Harem ve Kuzenler*, İstanbul: Metis Yayınları.
- TİRYAKİ, Cafer (2004). *Aşkın Kökeni*, İstanbul: Berfin Yayınları.
- TOPÇUOĞLU, Hamide, 1977, "Toplum ve Kültür Tiplerine Göre Boşanma Nedenleri", *Ankara Hukuk Fakültesi, Ellinci Yıl Armağanı 1925-1975*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- VELİDEDEOĞLU, Nur Kavuncu (2006). *Kadın Erkek İlişkilerinde Sorunlar ve Çözümleri*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- WHITE, Jenny B. (1999). *Para ile Akraba*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- YALOM, Marilyn (2002). *Evlilik Kadının Tarihi*, İstanbul: Çitlambik Yayınları.
- YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.